

jičím. Po této stránce jsou právě tyto smlouvy dokladem značné obratnosti ottomanského správního úřednictva. Byť nebylo toto formálně právnicky školené,³⁴⁾ přece pochopuje a dává správný výraz význačným v právu okolnostem a uvádí právní ustanovení v život cestou svědčící o neobyčejné znalosti poměrů. Všechny *povinnosti* líčí se ve smlouvách jako více *morální*, nežli ryze právní povahy. Strany zavazují se povinnosti ty vzájemně „*čuvati*“ t. j. *blahovolně zachovávat*i. Poddanský ráz kmetovského poměru nemá býti naprosto setřen a nahražen suchým právem soukromým; nemá-li vztah mezi agou a kmetem v ničem znamenati zbytek poddanství, tož má aspoň zůstat *patriarchálním*. Pokud kmetovský poměr tento ráz zachoval, byl také snesitelnější nežli v dobách, kdy pojímán jest ryze právně. Že ráz onen pak postupem doby ztratil, není rozhodnou vinou ani agů, ani kmetů. Ztrátu tu přinesl s sebou novodobý vývoj hospodářský doprovázen a sesilován politickými agitacemi.

LITERATURA.

Část všeobecná.

Cohn Georg, *Ethik und Sociologie*. Lipsko 1916. — 316 str. Za 10 marek.

Spis tento jest vlastním autorovým překladem dánského originálu, potčného zlatou medailí kodaňské university. Pojedává o poměru ethiky a sociologie zprvu v líčení historickém (str. 1—244), pak v rozboru dogmatickém (245—316), v němž tkví hlavní význam knihy jakožto původního díla vědeckého.

První, historická část knihy, dělí se opět ve dva oddíly: v nástin hlavních soustav „ethiky normativní“ (1—97) a nástin soustav „ethiky sociologické“ (98—244).

V oddílu prvním Cohn se snaží rozřešit problém, „zdali ethika je samostatná věda, která do metody i co do výsledku zkušenosti může obstáti bez podpory sociologie“ (71), tím, že probírá ethické soustavy řecké a novodobé; o asijských nejedná. Ukazuje, že již řečtí sofisté uvedli mravní otázky ve spojení s problémy sociologickými, a že spojení to nebylo přerušeno nikdy; zejména na ethice Kantově, kterou Kant sám mylně

³⁴⁾ I formální škola schází. Srv. na př. jen obtíže, jaké působí písařům slovo „kontrakt“, jež není ani jedinkrátě řádně napsáno, nýbrž vždy zkomolené, často až k nepoznání.

považoval za etiku ryzí, nezávislou na zájmech lidských, Cohn v souhlase s Langem a Paulsenem ukazuje, že její postuláty se opírají o lidské zájmy více než kterákoli nauka před Kantem, že tedy domněnka o absolutním charakteru a nezávislosti ethiky té je v křiklavém rozporu s jejími výsledky.

Kromě této vlastnosti ethika normativní veskrze se vyznačuje dle Cohna 1. nepatrnými pokroky; řeší dosud, jak napsal Lévy-Bruhl, tytéž otázky, které probíral Sokrates, 2. nedostatečností praktickou — v rozpacích, jak máme jednat, neptáme se soustav ethických na radu, 3. základními rozpory mezi jednotlivými soustavami, 4. nejasností o oboru ethiky, zejména v otázce, zda-li každý lidský čin je podroben soudu mravnímu, 5. nesprávným stotožňováním mravnosti s ethickým systémem čili s určitým rozumovým principem (kategorickým imperativem, prospěchem atd.), 6. nedocenením mravních činů, nespokojujících se s takovým principem, 7. mylnými vůbec pokusy o redukci mravnosti na jediný princip, tedy nesprávným zracionalisováním ethiky (zejm. Spinoza, Leibnic, Locke), 8. formalismem oněch principů (Aristotelova zlatá střední cesta, Kantův imperativ a j., což dle Simmela platí i o normě „*sum cuique*“). 9. faktem, že rozličné systémy přese všechny své rozdíly věcně srovnávají se s praktickou převládající morálkou své doby, na př. ethika Kantova s Millovou, 10. nepřesností pojmů (i pojem zdánlivě tak jasný, jako egoism, dovede odůvodnit všechno a nic), 11. závislostí na našem světě, kde zlo je nezbytno jako protějšek dobra (jinak by nebyla možná radost nad nápravou vinníků), a tudíž i vnitřním rozporem každé mravní normy, která žádá, aby všichni dle ní jednali, 12. iracionálním zjevem, že mravnost se vztahuje na vůli jednajícího, a přece nezamýšlené neblahé následky činu budí mravní nelibost i bývají trestány (71—97).

Cohn dospívá tudíž k úsudku, že normativní ethika, jakožto věda, samostatná, „logicko-systematická“, naráží na konflikty zdánlivě neřešitelné.

V oddíle druhém Cohn podává obsah hlavních nauk moderní sociologie po stránce jejich poměru k ethice, a to zejména co do dvou otázek: 1. zdali sociologie může podat uspokojivý výklad jevů mravních, zdali tedy ethika je větví sociologie, 2. zdali ethika je s to podat měřítko pro ocenění vývoje společenského (245). Jednotlivé směry sociologické třídí v: 1. směr Saint-Simonův a Comteův, 2. organicko-biologické pojetí Spencerovo, 3. Schöffleovu nauku o „sociálním vědomí“, 4. Gumplowiczovu teorii o boji plemen, 5. ekonomické pojetí (Marx, Durkheim, Ant. Menger, Ammon, L. Bourgeois), 6. „hypnotické“ pojetí Tardeovo, 7. psychologické pojetí (Giddings, Krapotkin, Sutherland, Westermarck, Hobhouse, Wundt, Simmel), 8. nauky kritické a sprostředkující (Fouillée, Höffding, Kroman, Paulsen). Tento historický přehled přes některé nedostatky (n. př. zbytečné kategorie 3. a 6., jež patří vlastně do kategorií 2. a 7., a j.) i přes to, že je psán jedině s ohledem na poměr k ethickým otázkám, jest velmi instruktivním, soustavným a přehledným výkladem o dějinách sociologie.

Přehledem tím Cohn dochází k úsudku, že „sociologické příčinné výklady a cenění jsou právě tak mnohoznačné a pružné jako formálnější zdůvodnění soustavné ethiky“ (245) a že popisná metoda není s to, rozřešit vlastní otázky mravní, které někteří její stoupenci (Lévy-Bruhl) beztoho odkazují až do dob příštích (107).

Přecházejí k závěrečné části práce, která přes poměrně neveliký rozsah jest jádrem díla, Cohn uznává možnost sociologie jakožto vědy ryze popisné i zákonnost jevů „sociálních“ a použití povšechných hledisek na jejich výklad (247), rovněž uznává možnost ethiky jakožto popisné vědy a možnost povšechných hledisek a pravidel pro jevy mravní, ježto jevy ty jsou „většinou podmíněny sociálně a psychologicky“ (248). Vedle těchto nauk však zbývají dle Cohna tři nerozřešené problémy:

1. *Problém vědy a zájmu.* Cohn souhlasí s Machem a Avenariem, že pojmy jsou jen orientační prostředky, vyvolané našimi zájmy praktickými, ale dodává dle Lévy-Bruhla a Höffdinga, že vyšší vývoj věd vyžaduje, aby přímé praktické zájmy ustoupily při vědeckém studiu v pozadí. Poměr těchto dvou tendencí, z nichž prvá usiluje o nauku „normativní, oceňující teleologickou“, druhá o „výklad popisný, objektivní, mechanický“ (249), je prvním problémem ethicko-sociologickým.

2. Poměr ten je dle Cohna jen speciálním utvářením „základnějšího“ problému o *poměru jednotlivce ke skupině*, ke všeobecnosti, neboli (což Cohn parallelisuje) poměru *vnitřního a zevního hlediska*. Všecka hodnota a zájem spojeny jsou s hlediskem vnitřním, tedy i mravnost, která tudíž nepotřebuje vědeckého zdůvodnění, neboť věda se vztahuje k hledisku vnějšímu. Obě hlediska jsou tak souvztažná jako poměr plochy vypuklé k ploše vydaté (250-1).

3. Problémy, jako svoboda vůle, přičetnost, odpovědnost (při nichž Cohn se drží Bergsona a dodává, že subjektivní stránka života vůbec není podrobena zákonu příčinnosti, že vůle není účinem ani příčinou a že tvoření nové není protivou příčinnosti, nýbrž dá se s ní spojití v pojmu vývoje), vedou dle Cohna k vlastnému ethickému problému *risika*. Čin mravní jest právě tak jako láska pohlavní a jako tvorba umělecká nevypočitatelný, nepředvídatelný, inspirovaný, a proto místo „mravní odpovědnosti“ lépe sluší prý mluvit o „mravním risiku“ (255).

Problémy ty Cohn probírá v posledních třech kapitolách knihy, opět s častými citáty a rozborů názorů cizích.

V kapitole o problému vědy a zájmu Cohn tvrdí, že „norma“ a „hodnota“ zásadně nemají ničeho společného (257). Normativní věda není než deduktivní stadium vědy, obírající se jevy, na něž upínají se zájmy, cit hodnoty nebo nehodnoty“ (259). To dokazuje hlavně příkladem z filologie a grammatiky. Popírá, že by normativnost byla vždy jen primitivním obdobím vědy a že by ryze theoretická indukce byla konečným, „positivním obdobím vědy (dle Comtea a Lévy-Bruhla). Mínil, že induktivní a popisné období vědy je střed mezi dvojím obdobím dedukce, obdobím, kdy staré pojmy se zboří a ještě není nových (261); názor tento se vlastně

shoduje s názorem Lévy-Bruhlovým, jež na str. 107 Cohn posuzoval od-mítavě. Mínění své Cohn demonstruje zvláště na *vývoji vědy právní*. Primi-tivní právní pravidla mají ráz „kasuistický, t. j. popisný a konkrétní“ (zde Cohn uvádí zajímavý příklad z dánského zákoníku z r. 1683 o naho-dilém úraze, kde případ se konkrétně popisuje, ale kde chybí abstraktní pojem). Teprve na vyšším stupni vývoje „zákonodárce nabývá takového přehledu nad jevy, že jejich právně význačné elementy lze redukovat na abstraktní pojmy“ (n. př. římské: dolus, culpa, vis maior), které zas mohou být podkladem metody deduktivní. Potom vznikne názor, že de-dukci z těch právnických pojmů lze dojít ke správnému rozhodnutí všech právních poměrů, a přehlíží se, že dedukce ta nemůže vésti k ničemu ji-nému nežli ke konkrétním situacím, z nichž pojmy byly abstrahovány (262). Na př. při požadavku, chovati se jako bonus pater familias, není ji-ného kriteria nežli představit si konkrétní případ a ptát se, kterak by se tu bonus pater familias choval. Právnícký pojem má tu význam pro orien-taci, ale „pro hodnotu konkrétního jednání je beze všeho významu“ (263), neboť tu stačí přímo ptáti se, zdali bylo jednáno správně, a netřeba okliky přes pojem „bonus pater familias“. Cohn tedy proti Wundtovi trvá na mí-nění shora uvedeném, že norma a hodnota nemají ničeho společného; „nor-mativnost je deduktivnost postupu při jevech, které z důvodů ryze prak-tických a na rozdílných stupních vývoje zpracováváme tu induktivně, tam deduktivně“ (263). Normativní metoda neliší se v podstatě od po-pisné, neboť (?) jsou přechodní formy mezi nimi. Obě jsou jen „výraz pro dvě tendence, rytmicky se střídající uvnitř postupu, jímž se snažíme orien-tovati v životě. Jsou to dvě formy poznání, dvě formy vědy“ (264). Naproti tomu pravými protivami jsou věda a „hodnota nebo zájem“. Hodnotu nelze vědecky odůvodnit ani vysvětlit (264).

Dle Cohna ekonomická theorie Machova a Avenariova ani pragma-tism nerozřešily úplně problém o vědě zájmu — uznávají Mach, Aven-arius i James, že poznání nelze vyložit jen praktickými zájmy, a mimo to praktické zájmy, jak shora (249) uvedeno, vědě někdy přímo vadí; dle Lévy-Bruhla někdy vadí jí též zájem, jenž dříve jí prospíval (268).

Cohn podává tento vlastní výklad o poměru vědy a zájmu: „Věda a zájem (hodnota) značí dvě rozdílné tendence, vznikající tím, že fakt (das Gegebene) vystupuje v každém případě jako člen dvojího prostředí, totiž „vnějšího“ světa a „vnitřního vědomí“ (269). Protivu mezi těmito dvěma způsoby lze označit jako protivu výkladu kausálního a teleologického, nebo popisného a hodnotícího, nebo relativního a absolutního. Obě me-thody nemají ničeho společného a žádné z nich nelze užít v oboru metody druhé (271).

Problém poměru mezi vědou a zájmem je „problém maxima“, podobný národohospodářskému poměru mezi výrobou a výrobkem (272) neb obchodem a ziskem. Kapitál roste zúrokovaním do nekonečna, ale jednotlivec nemá žádného prospěchu z úroků budoucích; proto srovnává prospěch, který má z přírostku kapitálu a z jeho bezprostředního užívání, a na určitém bodě,

kde pouhý prospěch výrobní neb obchodní již mu nevyhovuje, změní postup činnosti. Rovněž věda vzniká původně z praktických zájmů, ale každý pokrok vědy člověka od nich oddaluje — člověk učí se od nich abstrahovat a řídit se ohledy ryzího poznání či objektivní orientace. Vývoj vědy je rytmické střídání method, vyhovujících pohnutkám praktickým, a method, vyhovujících snahám ryzí theorie. „Teleologický, anthropocentrický, individuální, absolutní zájem o vlastní osud dohání člověka, aby se ve vnějším životě orientoval... ale toho prospěchu lze dosíci jen opačným postupem — výkladem kausálním, neinteresovaným, abstraktním a relativním“ (274/5). Na každém stupni vývoje sledujeme snahu, ukončit objektivní zkoumání a výsledků jeho použít prakticky, t. j. dosahujeme bodu rovnováhy mezi zájmem a vědou, tak jako v ekonomii mezi produkcí a konsumpcí. Toť jádro stále protivy směrů mezi indukcí a dedukcí. (275).

Thesi tuto Cohn objasňuje opět příklady z vývoje gramatiky a vyvozuje z ní i výklad otázky Langeovy (Geschichte des Materialismus I. 41), proč názory sofistů, blízké modernímu relativismu, byly na staletí zatlačeny idealismem Platónovým; ukazuje, že dokud nebyla vytvořena dostatečně rozsáhlá orientace objektivně vědecká, jakou disponuje věda moderní, relativistické nauky sofistů nutně vedly ke zmatku myšlenkovému i mravnímu, ježto dospívaly k domněnce, že by bylo možno libovolně černé změnit v bílé (278).

Cohn tedy nesrovnává se s „positivismem“ ani s „ekonomickou noetikou“ Machovou v názoru, že konkrétní zájmy lidské mohou být z vědy vyloučeny. Dovojuje „paradoxon“, že osud a hodnoty individua závisí na zevním prostředí, které vůči vnitřním potřebám lidským se chová zdánlivě cize; ale tyto vnitřní potřeby a zájmy nutí nás k orientaci ve světě zevním, a kdyby zmizely, zmizela by i všecka věda (279).

Úvahu o problému druhém — poměru jednotlivce k souhrnu osob — Cohn zahajuje vzpomínkou na Leibnicův názor, že život nelze obsáhnout jediným hlediskem. Uznává však, jak již uvedeno, jen dvě hlediska taková: vnitřní a vnější, která, jak dí, značí vlastně jen *směr* nazírání. S prvního hlediska je každá situace nová a jedinečná, s druhého „vše zde již bylo“ (284).

Protí ethickému subjektivismu (vnitřní stanovisko) byly proneseny námítky theoretické (Mach a j.) a praktické, jež Cohn stručně probírá a odmítá. „Ethický subjektivism nemění na našich mravních představách ničeho. Pouhý egoista by nemohl vůbec existovati. Egoism i altruism jsou jen označení dvou tendencí uvnitř daného mravního komplexu představ“ (293).

Ethický subjektivism také stačí i na nesnadnou otázku mravních konfliktů. Vnitřnost mravního kriteria neodporuje možnosti takových konfliktů; „individuum jest vždy členem několika „mravních okruhů“, které se mohou částečně protínat“ (294) a mimo to, jak upozornil Simmel, naše vědomí obsahuje složky pocházející z rozličných období vývoje (n. př. city náboženské a rozumové), které snadno se dostanou do „logického“

(výraz Simmelův) konfliktu (295/6), a jak konstatoval Fonsegrive, dvojitost lidského života, vnitřního a zevního, vede ke konfliktům sociálních autorit mezi sebou i mezi nimi a životem individuálním (297/8). Řešení takových konfliktů podává se dle Cohnova mínění prostě názorem, že „mravní rozhodnutí je vždy jen řešením pro jednotlivce, ne pro množství. Proto je zbytečno hledat řešení všeobecné, jež v každém konkrétním případě jednotlivci nemůže nijak pomoci“ (300). Proto problém nutno řešit pokaždé znova, když se vyskytne. „Pro ethické rozhodnutí jde tedy v první řadě o... nahodilé zkušenosti jednotlivce, jeho subjektivní sklony, jeho „osud“, jeho konkrétní situaci“ (301). Proto utopie o budoucí společnosti, kde bude panovat dobro beze zla, jsou v základech pochybeny; vývoj k mravnosti je možný jen pro jednotlivce; vývoj společnosti lze myslit jen jako vývoj k amoralnosti (nikoli nemoralnosti) (302).

Dle pojetí Cohnova tedy výrazy jako „mravní zákon“, „ethická norma“ atd. obsahují dvojí nesouměřitelné součásti. Zákon, norma týkají se vždy poměru k množství lidí,“ nikoli konkrétnosti a individuálnosti. Kant správně tvrdí, že dobro má cenu samo sebou, ale chybuje, když to formuluje jako kategorický imperativ. „Co je dobré pro jednotlivce, nemusí nebo nemůže být dobré pro množství“ (303). Co tedy „sociologie a morální statistika“ konstatuje, netýče se vůbec mravního rozhodování; všechny vědy, normativní i popisné, zkoumají objektivní fakta, mravnost je však vnitřní živel subjektivní (304).

Rozebíraje poslední problém — odpovědnost a risiko — Cohn podotýká v soulase s Bergsonem a dřívějšími svými výklady, že v životě vnitřním vůbec není sporu mezi determinismem a indeterminismem; nitro se netáže vůbec po přičinnosti (306/7). Zde Cohn zajímavě se shoduje s Marešovým pojetím svobody vůle říka: „Nazpět, t. j. jakožto článek v objektivním světě událostí již hotových nutno vůli určit jako účinek předchozích příčin. V opačném směru však, totiž jako článek vnitřní, subjektivní stránky života vůle je svobodna v tom smysle, že jednající osoba sama pokaždé není si ještě jista, jakým směrem se dá“ (308).

Z vnitřnosti mravních činů plyne, že soud o nich můžeme opírat jen o analogický úsudek, že jiní činitelé mravní podobají se nám samým (310). Hluběji do nich nevnikneme, ale přece je můžeme charakterisovat pěti znaky: 1. hodnoty i zájmy mají vždy citový přízvuč, 2. mají konkrétní povahu, pozbývající síly, když předmět jejich se rozšiřuje, 3. jsou absolutní a samoúčelný, 4. závisí na inspiraci a nedají se libovolně vzbuzovat — „irracionální faktor“ — čímž se vykládá záhadné mravní hazardování i vlastním životem, jež se nazývá osudem a jež Cohn po příkladě Guyauově (*l'amour du risque moral*) jmenuje „mravním risikem“, shledáváje podstatu svobody v „jednání na vlastní nebezpečí“ a v nepředvídatelnosti výsledků jednání, 5. jsou věčné t. j. „pokud existují, provází je „vůle k životu“, nelslučitelná s myšlenkou na jejich zánik“ (310/4). Tyto vlastnosti jsou jim společny s city erotickými a esthetickými. V snaze po věčnosti, všem společné, tkví základ lidské touhy po nesmrtnosti.

Spis končí prohlášením, že je to jen pokus, protože mravné hodnoty se nehodí za předmět vědeckého studia — spíše je prý vyjádří umění, nejlépe však vlastní mravní zkušenost.

Pokud jde o charakteristiku spisu Cohnova, dotkl jsem se již jeho nápadné shody s Marešovou teorií o svobodě vůle; rovněž kniha se shoduje jednak s ethickými partiemi mého „Úvodu do sociologie“, jednak s V. dílem mé Sociologie a to místy tak nápadně, že výklady Cohnovy připadají (zejm. n. př. na str. 273 a násl.) jako speciální aplikace všeobecné nauky o sociologickém vývoji, kterou jsem rozvinul v knize uvedené. Cohnův názor o „vědě normativní“ sice místy se rozchází s mým nazíráním, podaným v I. díle téže Sociologie, ale jde tu v podstatě, jako při sporu o normativnost bývá zpravidla, jen o rozdíl v terminologii.

Z těchto shod vyplývá, že považuju stanovisko Cohnovo do značné míry za správné. Poněvadž pak i na těch nečetných místech, kde bych s jeho míněním nesouhlasil, výklad jeho jest krásně průzračný, instruktivní a přesný bez frází — vesměs znaky, jimiž tento spis, jako spisy malých národů vůbec, se prospěšně liší od naduté, nezáživné fraseologie ethik německých — lze studium knihy vřele doporučit. Zvláštní zajímavosti pro nás jí dodávají některé příklady z literatur a práv nordických, u nás neznámých.

E. Chalupný.

Čada František, Viktorin Kornel ze Všehrd na pražské universitě. Úvodní slovo k spolkovým dějinám. Památník spolku českých právníků Všehrd 1918. Str. 249—258.

V pěkně vypraveném „Památníku“, kterým oslavil zatím rozpuštěný spolek našich právníků „Všehrd“ padesátileté výročí svého založení, jest obsažena také svižně napsaná kapitolka o Viktorinu Kornelu ze Všehrd, pokud byl na pražské universitě. Neobsahuje sice mnoho nového, zasluhuje však zvláštní zmínky proto, že autorem jejím je posluchač práv. Čada sebral v ní velmi svědomitě všechny zprávy o počátcích našeho nejslavnějšího právníka starší doby a v šesti drobných kapitolkách sledoval ho ve škole chrudimské, při studiu na fakultě svobodných umění, jak stal se bakalářem, licenciátem a mistrem svobodných umění, jak jako mistr na universitě sám přednášel a konečně i děkanem se stal. Ke konci pečlivě studie sebrána jest velmi podrobná bibliografie prací o Všehrdovi a jeho spisech jednajících.

Kapras.

Chytil Karel, Česká koruna královská a koruny panovníčů do XVII. stol. Doby, postavy a díla I. V Praze 1917. Stran 92.

V dnešní době věnuje se zase zvýšená pozornost tomu, co zůstalo zachováno ze starých dob českého státu. K památkám těm patří také korunovační klenoty českých králů, z nichž nejprřednějšímu, koruně věnoval profesor Chytil první číslo krásně vypravené sbírky Topičovy. Autor, jeden z těch několik málo osob, které zúčastnily se posledního otevření českých korunovačních klenotů (1911), umístil korunu českou ve vývoj panovníčích korun vůbec.

V první stati sleduje proto starší koruny před českou, od různých orientálních ozdob panovnických k věnci a diademu římskému a k jednoduchým korunám starých králů visigotských a lombardských. K jednodušimu staršímu typu patří také staré římská koruna i koruna uherská. Ve Francii začíná v koruně převládati jako základní složka lilie, a k tomuto francouzskému typu koruny patří i česká.

České koruně věnováno jest pak jádro spisu Chytilova. Autor zmiňuje se o starší podobě české koruny a jejích osudech a potom zvláště obšírně o nynější koruně z doby Karla IV., popisuje podrobně předpisy korunovační, jednotlivé korunovace do bitvy bělohorské, způsob uložení koruny a její někdy dosti divné osudy, kdy nebylo mnohdy daleko do toho, aby se ztratila.

Potom přechází autor k novějším korunám, zvláště císařů byzantských, panovníků moskevských, tiare papežské a novější koruně císařské. V poslední stati pak jsou stručně popsány korunovační slavnosti české od bitvy bělohorské až do korunování krále Ferdinanda V.

Velmi zajímavý text provázen jest celou řadou dokonalých reprodukcí, které činí publikaci zvláště neodborníku tím cennější. Právního historika zajímají hlavně vývody Chytilovy o uschování koruny, v nichž najdeme i řadu nových podrobností, z nichž třeba upozorniti alespoň na otázku, kdy začala se chovati koruna na Karlsteině. Jednu poznámku bych měl: Autor užívá s oblibou označení svatováclavská koruna a označení to také hájí. Mělo by při tom býti jasněji vytčeno, že výrazu toho možno však užítí jenom pro klenot sám a nikoliv pro český stát, pro který jediným správným označením jest „česká koruna anebo koruna království českého“. V tomto významu přeneseném se v staré době výrazu svatováclavská koruna neužívalo a zavedli ji skutečně teprve novináři XIX. věku.

Kapras.

Černý Frant., Příspěvky k historickému zeměpisu Moravy. Časopis Matice Moravské XLI.—II. 1917—8. Strana 1—68.

K řadě studií, které byly v poslední době publikovány o nejstarším osazení českých zemí, přibyl v nové práci Černého uveřejněné v Časopisu Matice Moravské velmi důležité příspěvek. V první části své studie Černý probírá rozsah nejstarší osazené půdy, jak nám ho udávají nálezy prehistorické a nejstarší prameny historické. Dochází k velmi zajímavému výsledku, že celkem od nejstarší doby osazení svého v době neolitické Morava byla osazena skoro nepřetržitě, aneb alespoň bez větších mezer časových. Obydlené území pak po celou tu dobu v podstatě, jen s malými změnami, mělo stále též rozsah, zaujímajíc roviny a nižší polohy jižní a střední Moravy a nechávajíc pusty vyšší polohy v horách na západě, severu i východě. Podrobným studiem nejstarších historických pramenů dochází autor k tomu, že také v historické době obsazeno bylo předem staré kulturní území, v němž leží největší část všech nových osad a jen nepatrná část jich sahá za tyto hranice a ještě ne do příliš veliké vzdálenosti

od nich. Jinými slovy zůstávalo i v této době rozlišení na dvě od pradávna odlišená pásma, obydlené a neobydlené.

Velmi obsírně a podrobně probírá autor povahu obou stupňů půdy, a dochází k výsledku, že neosazená půda v podstatě byla porostlá pralesem, kdežto osídlená část měla ráz stepi. Při tom byla i tato část prostoupena menšími lesy, které usnadňovaly život jejího obyvatelstva. Také nižší polohy u řek, podléhající pravidelným zátopám, zůstávaly prázdné, takže celkem osazena byla stepní krajina střední polohy. Na ní našel autor doložených 466 osad (do 12. stol.), připouští však, že jich bylo pravděpodobně více, neboť o mnohých se nám nedochovalo zpráv. Vezmeme-li za základ jen zprávy zachované, pak nejvíce poměrně osad bylo na Šternbersku, kde připadá jedna na 9 km^2 , Olomoucku, Znojemsku a Litovsku (jedna na 14 km^2) a nejméně na Hustopečsku (jedna na 32 km^2). V odhadě hustoty obyvatelstva přidržuje se autor měřítka stanoveného W. Friedrichen pro Čechy, totiž 20 lidí na 1 km^2 a dochází tím k 220.000 obyvatelů. *Kapras.*

Kutrzeba Stanisław, Historia ustroju Polski w zarysie. Część trzecia. Po rozbiorach. Lwów 1917, 2 svazky, III. sv. str. VIII a 335, IV. sv. str. VI a 369.

Nové dílo prof. Kutrzeby označeno jest jako třetí část jeho polských ústavních dějin — I. svazek obsahoval ústavní dějiny vlastního Polska, II. svazek ústavní dějiny Litvy —, avšak ve skutečnosti líčí se tu vlastní polská ústavní zřízení jen na územích, tvořících pouhou část někdejší říše polské. Vlastní své státní útvary mělo totiž Polsko po svém rozdrobení tyto tři: vévodství varšavské v l. 1807—1815, království polské v l. 1815 až 1831 a republiku krakovskou v l. 1815—1846. Autor seznamuje ve svém díle nejen s ústavou těchto tří nově zřízených krátkodobých polských států, nýbrž vylučuje vedle toho politické postavení Poláků v jednotlivých státech, jež se o bývalé Polsko rozdělily, tedy ve státě pruském, ruském a rakouském. Pokud běží o tento druhý úkol autorův, čtenáři vykládají se vlastně nikoliv ústavní dějiny polské, nýbrž pruské, ruské a rakouské, arci se zřením k polskému národu. Spis měl by tedy spíše tvořiti samostatný celek a měl by míti nápis „Státní zřízení a politické postavení polského národa po rozbořech.“

Pod podobným titulem pojednal podepsaný referent zcela stručně o soudobém státním zřízení těch slovanských národů, jež mají vlastní své státy, i o politickém postavení těch, kteří žijí ve státech nesvých. (Viz sborník prací „Slovanstvo. Obraz minulosti a přítomnosti slovanské.“ V Praze 1912.) I Polákům je v práci té věnována pozornost. Kdežto však podepsaný referent, obmezen jsa místem, přestal jen na nejstručnějším přehledu, prof. Kutrzeba podává, jak sám v předmluvě svého díla praví, prvý ve vědě pokus vylíčiti poněkud podrobněji vývoj ústavních forem, v nichž žily od rozborův až do r. 1915 jednotlivé části někdejšího státu polského. Poněvadž úkol jeho byl veliký, je spis jeho rozdělen na dva svazky. V prvém (v rámci jeho ústavních dějin Polska již třetím) svazku podává se látka v těchto oddílech: I. Stát pruský 1772—1807, II. Vévodství

varšavské 1807—1815, III. Království polské 1815—1915, IV. Litva a Rus 1772—1915, V. Svobodné město Krakov s obvodem 1815—1846. Svazek druhý (v rámci celého díla čtvrtý) má tyto oddíly: VI. Velké vévodství poznaňské 1815—1915 a Západní Prusy 1807—1915, VII. Halič 1772 až 1915. — Na konci druhého svazku připojena je dosti podrobná bibliografie předmětu, uspořádaná podle jednotlivých oddílů. Dodatek tento je velmi cenný.

Prvý oddíl prvního svazku zabývá se Poláky pod vládou pruskou od r. 1772 do r. 1807. Prusku připadly značné části Polska při všech třech rozbořech. Již r. 1772 dostalo t. zv. Prusy královské, t. j. vojvodství pomorské, malborské a chełmské — vyjímajíc města Gdansk a Toruň s obvody, jež zůstala Polsku —, dále Varmii a kus Velkopolska při Noteči, při úpravě hranic proti traktátům značně rozšířený, odtrhující části vojvodství poznaňského, hnězdenského a inovroclavského. Území to zaujímal 660 čtver. mil a mělo přes půl mil. obyvatel. Utvořena z něho provincie zvaná Západní Prusy. Pouze Varmie byla připojena k Prusům Východním, avšak výměnou za kraj kvidzyský. Při druhé dělbě Polska r. 1793 Prusy zabraly Gdansk a Toruň, zbytek vojvodství poznaňského, hnězdenského a inovroclavského, celé kališské, břestsko-kujavské se zemí dobrýnskou, sieradské se zemí věluňskou, lenčické, plocké, část ravskeho a kus mazovského (Zakročim). Území toto zaujímal přes tisíc čtver. mil s obyvatelstvem asi 1,200.000. Gdansk a Toruň připojeny k Záp. Prusům, z ostatku utvořena nová provincie Jižní Prusy. Při třetí dělbě r. 1795 Prusko nabylo nových tisíc čtver. mil s obyvatelstvem skoro 1 mil. Ze zemí ležících mezi Němtem, Vislou a Bugem utvořena provincie Nové Východní Prusy, k níž připojena i část Prus Jižních, jež ležela na pravém břehu Visly, naproti čemuž zase území na jihu od Bugu a Visly (s Varšavou) připojeno k Prusům Jižním. Část vojvodství krakovského se Severem připojena pod názvem Nového Slezska co do správy ke Slezsku, co do soudnictví k Jižním Prusům.

Prusko bylo tehdy typem osvícené absolutní monarchie, státu s převahou byrokracie a s nedostatkem občanských svobod. Poláci, zvyklí velikým ústavním svobodám, těžko se vpravovali do nových řádů. Spisovatel vykládá v první kapitole, jaká byla správa země. Kap. druhá věnována jest otázce náboženské a právům polské národnosti. Čtenář dovidá se, že hned od počátku dosazování tu byli němečtí úředníci, a živel německý posilován německou kolonizací. Vláda usilovala i o poněmčení židů. V kap. třetí píše se o městech a židech, v kap. čtvrté o lidu selském, v kap. páté o soudnictví a právu. V kap. šesté vykládá se, jaká byla správa zemí dobytých na Prusku Napoleonem po bitvách u Jeny a Auerstádtu r. 1806. Tak zv. vládní komise (commission de gouvernement) spravovala většinou ony polské země, jež připadly Prusku při druhém a třetím rozdělení Polska, totiž Prusy Jižní a Nové Východní, s obyvatelstvem 2,300.000.

Oddíl druhý zabývá se vévodstvím varšavským, vytvořeným smlouvami mezi Napoleonem, Pruskem a Ruskem v Tylži ze dne 7. a 9. července 1807, a sice ze zemí, jež zabralo Prusko při druhé a třetí dělbě Polska.

Vyloučen byl však Gdansk, který se stal zvláštní republikou obvodu bialostockého, odstoupeného Napoleonem Rusku; kus obvodu notečského zůstal při Prusech. Panovníkem nově zřízeného vévodství čítajícího $2\frac{1}{2}$ mil. obyvatel stal se král saský Fridrich August. R. 1809 bylo vévodství varšavské zvětšeno na újmu Rakouska o t. zv. Západní Halič, totiž území, jež připadlo Rakousku při třetí dělbě Polska. Vévodství varšavské trvalo formálně do r. 1815, avšak již od počátku r. 1813 bylo v rukou ruských.

V prvé kap. spisovatel mluví o ústavě nového vévodství, dané mu Napoleonem. Duchu polskému byla tato francouzská konstituce stejně cizí jako dřívější pruské řády. Jen formálně navazovala na historické tradice polské. Správa zaváděná v novém státě byla téměř úplnou kopií vzoru francouzského. V kap. druhé pojednává se o občanských svobodách, o selském lidu a židech, v kap. třetí o sněmích, v kap. čtvrté o státní radě, v kap. páté o nejvyšších úřadech správních a kontrole, v kap. šesté o ministerské radě, v kap. sedmé o nižších úřadech správních, v kap. osmé o městské i vesnické samosprávě, v kap. deváté o soudnictví a právu. Také v oboru práva přijaty byly normy francouzské. Recipován byl nejen civilní zákoník Napoleonův, nýbrž i francouzské právo obchodní a směnečné. Byl to nejtrvalejší zisk varšavského vévodství pocházející z Francie. Oba dotčené zákoníky francouzské zůstaly v podstatě právem na území tom platícím až podnes.

Oddělení třetí týká se Poláků v t. zv. království polském čili kongresovém aneb, jak se do nedávna říkalo, v ruském Polsku. Podává se tu historie celého jednoho století. Království polské vytvořeno bylo na vídeňském kongresu r. 1815 z převážné části vévodství varšavského. Dostalo se císaři ruskému Aleksandrovi jakožto králi polskému. S Ruskem nemělo nic společného mimo osobu panovníkovu. Zaujímalo na 2300 čtver. mil a mělo něco přes $2\frac{3}{4}$ mil. obyvatel. Zabíralo sotva sedminu povrchu někdejšího polského státu z doby před rozbory a mělo něco méně než pětinu obyvatelstva, jež v době jeho zřízení bylo usazeno na území někdejšího Polska.

V kap. prvé tohoto oddělení autor pojednává o ústavě nového království. Sepsána byla na základě zásad vytčených samým císařem Aleksandrem. Datována byla ze 27. listopadu 1815, vyhlášena teprve 24. prosince 1815. Ačkoli se měla opíratí o ústavu varšavského vévodství, značně se od ní uchylovala. Nejvíce z ní přijímala co do organizace sněmu a co do postavení státní rady v systému státních institucí. Byla méně demokratická než ústava vévodství varšavského, ale za to liberálnější, štedřejší v přiznání občanských svobod obyvatelstvu, jež odpírala pouze židům. Posílila postavení šlechty. Vadou ústavy té byla přílišná všeobecnost a nejasnost některých ustanovení, čímž dány byly zárodky příštích kolísí. V praktickém životě nebyla úplně prováděna.

V kap. druhé mluví se o poměru království polského k Rusku, o králi a jeho náměstkovi. Již v práci své shora zmíněné ukázali jsme na faktum nerovné unie polsko-ruské. Ve skutečnosti nedalo se dobře srovnatí, aby neobmezený císař veliké říše ruské byl zároveň konstitučně obmezeným králem

mnohem menšího státu polského. Unie polsko-ruská byla tedy jistou anomálií.

Poněvadž král nemohl v polském království stále se zdržovati, byla zřízena hodnost jeho náměstka. Byl jím, jak známo, člověk domácí, generál Zajaczek. Po smrti jeho nebylo však r. 1826 místo to obsazeno. Moc náměstková přešla pak na administrační radu království polského.

Kap. třetí věnována jest občanským a národním svobodám v novém státě. Úředním jazykem správy, soudů a vojska byla výhradně polština. Jen král užíval ve svých řečích, na př. na sněmě, jazyka francouzského, kterýžto jazyk byl přijat i v korespondenci s králem. Úřady mohli zastávati toliko Poláci.

V kap. čtvrté vykládá se o sněmě, složeném ze senátu a sněmovny poslanecké (izba poselska), a o sněmících, jichž organizace navazovala na staré zřízení. Kap. pátá zabývá se státní radou (rada stanu) a radou administrační (jež byla užším výborem rady státní), kap. šestá správou země (vládními komisemi, v jichž čele stáli ministři, i komisemi vojvodskými, správou měst a vesnic), kap. sedmá soudnictvím a právem.

Samostatnost království polského přestala po nezdaru listopadové revoluce. O řádech v době revoluce v r. 1830 a 1831 se vykládá v kap. osmé. Nově organizováno bylo území polské r. 1832 t. zv. organickým statutem, o němž se pojednává v kap. deváté. Království polské stalo se nerozlučnou částí ruské říše. Odstraněno zvláštní korunování. Polské území mělo podržeti pouze zvláštní své právo i zvláštní správu; zvláštní vojsko zrušeno. Občanské svobody, uznané ústavou z r. 1815, měly potrvati nadále. Organický statut mluvil i o provinciálních stavech, jež měly zaujmouti místo sněmů, ale neměly se již účastniti zákonodárství, nýbrž usnášeti se jen v zájmech obecného dobra; pojem těch zájmů nebyl však určen. Statut organický zůstal ve většině ustanovení mrtvou literou. Změnami po jeho vydání ve správě země nastalými spisovatel zabývá se v téže deváté kapitole.

V kap. desáté píše se o otázce selské, jež nebyla upravena ani v době samostatnosti království ani za revoluce. Teprve za panství ruského zaručeno bylo sedlákům zákonem z r. 1846 vlastnictví k půdě a zmenšena byla jejich břemena. Otázka selská řešila se tímto zákonem jakož i zákonem z r. 1858 jen částečně.

V kap. jedenácté pojednává se o reformách Wielopolského v l. 1861 až 1863, jež vrátily Polákům dva nejvyšší úřady, dříve zrušené, a sice státní radu, odstraněnou r. 1841, a komisi (ministerstvo) náboženských vyznání a osvěty, která neexistovala již od r. 1831, a rozšířily mimo to kompetenci nejvyšších úřadů. Byla dále zřízena (r. 1862) zvláštní správa komunikací i správa pošt. Také nově určena moc králova náměstka, jemuž dáni dva zástupci, jeden pro věci vojenské, druhý pro civilní. Důležitá byla akce týkající se zřízení samosprávy v krajích a guberniích i městech jakož i reformy v otázce selské a židovské. O všem tom autor podrobněji vykládá.

Definitivně řešila se otázka selská teprve po druhém povstání za nových řádů ruských v r. 1864. Mluví se o tom v kap. dvanácté. V souvislosti s vyvazením pozemků spisovatel pojednává v kap. třinácté o zavedení vesnické

samosprávy r. 1864. Zavedeny byly obce složité čili gminy (z něm. Gemeinde) a prosté čili hromady. Zvláštní správa polská odstraněna byla po novém povstání v l. 1863/64, a zavedeno správní zřízení ruské, jak se vykládá v kap. čtrnácté. Poláci pozbyli i samosprávy městské, krajské a gubernské.

Reorganisace soudnictví a zavádění práva ruského r. 1876 jest předmětem výkladů v kap. 15. O obmezování práv katolické církve po r. 1863 mluví se v kap. 16, v níž se na konci činí zmínka i o zrušení církevní unie. V kap. 17. píše se o obmezování práv jazyka polského a národnosti pojské po r. 1863.

Ústava ruská z r. 1905 zlepšila poněkud postavení Poláků. S ústavními reformami a účastí Poláků v ruských sborech parlamentních seznamuje autor v kap. 18. O svobodách občanských v době konstituční v l. 1905—1915 jedná se v kap. 19., o toleranci náboženské a otázce práv jazyka polského v kap. 20.

Čtvrté oddělení týká se Poláků na Litvě a Rusi, na území, jež zaujímal kdysi největší část státu polsko-litevského. Rusku připadlo na tři kráte. Při první dělbě dostalo se mu 1629 čtver. mil. s obyv. přes 1,300.000, při druhé dělbě 4553 čtver. mil. s více než 3 mil. obyv. a při dělbě třetí 2185 čtver. mil s 1,200.000 obyv. Ačkoli Poláci v tomto bývalém státě litevsko-ruském měli stejná práva jako ve vlastním Polsku, byli tam přece menšinou, někde zcela nepatrnou, a proto není divu, že po rozboření Polska bylo jejich postavení na tomto území mnohem horší než v bývalém Polsku (v užším slova smyslu). Veřejnoprávní řády tam panující líčí spisovatel v těchto osmi kapitolách: 1. Rozdělení správa země, 2. Církev katolická, 3. Šlechta. — Samospráva šlechty, 4. Sedláci, 5. Města. — Židé, 6. Právo a soudnictví, 7. Práva národnosti polské a jazyka polského, 8. Období konstituční 1905—1915.

V oddělení pátém vypisují se ústavní zřízení města Krakova s obvodem v l. 1815—1846. Je známo, že na kongresu vídeňském utvořen byl z malého kousku vévodství varšavského, a sice z města Krakova a jeho obvodu zvláštní státěček se zřízením republičním, nazvaný svobodným a neutrálním městem Krakovem s obvodem. Kromě Krakova náležela k onomu státu 3 městečka a 244 vsi; rozloha jeho činila skoro 21 čtver. mil; obyvatelstva měl 95.000. Kongresové státy zavázaly se šetření neutrality krakovské republiky a neuváděti do ní pod žádnou záminkou branné moci. Rusko, Rakousko a Prusko vydržovaly v Krakově své residenty jako diplomatické vyslance, Krakov však neměl zástupců při dvorech řečených států. Republika krakovská udržela se jen do r. 1846. Toho roku vypukla v něm revoluce. Traktátem ze 6. listop. 1846, uzavřeným mezi Rakouskem, Ruskem a Pruskem byla republika krakovská zrušena a území její přivtěleno k Haliči. Zřízení Krakovska líčí autor v těchto pěti kapitolách: 1. Konstituce, 2. Senát a nižší úřady, 3. Sněm, 4. Soudnictví a právo, 5. Občanské svobody. Sedláci. Židé.

Podobným způsobem jako vykládal spisovatel státní zřízení a politické postavení polského národa ve svazku prvním, počíná si i ve svazku druhém. Zde týká se výklad jeho velkovévodství poznaňského v l. 1815—1915 a Západních Prus v l. 1807—1915 (oddíl šestý) a Haliče v l. 1772—1915 (oddíl sedmý, poslední). I u Poláků pruských začalo se s respektováním polské ná-

rodnosti a polského jazyka, ale brzo opuštěno bylo toto stanovisko, a nastoupena byla cesta útisků. Jednotlivé fáze germanisace a soustavného vystupování proti Polákům líčí spisovatel ve 12 kapitolách, vztahujících se ke všem důležitým otázkám ústavy, správy a vůbec veřejného života. Mnoho se tu vykládá ze státního a správního zřízení pruského.

Českého čtenáře zajímáti bude nejvíce poslední oddíl spisu, týkající se Haliče. Autor rozdělil výklad svůj na dvě části; v první zabývá se dobou od r. 1772 do r. 1848, ve druhé dobou od r. 1848 až do r. 1915. V části první líčí se nejprve kontrast, jaký byl mezi ústavními svobodami starého státu polského a mezi tendencemi osvíceného absolutismu v Rakousku. Šlechta haličská předložila Leopoldovi II., r. 1790 návrh zvláštní ústavy, který však skutkem se nestal. Z jednotlivých kapitol zvláště zajímavé jsou kapitoly o šlechtě, o správě země, sněmích a o právech polského jazyka a polské národnosti a germanisaci.

Část druhá seznamuje čtenáře s říšskou ústavou rakouskou, pokud se týká Poláků, i soustavou zemskou. O reformě zemského zřízení z r. 1914 referujeme na jiném místě tohoto časopisu (str. 285 a násl.). Důležitá je zvláště poslední kapitola, jednájící o vývoji rovnoprávnosti národní.

Dílo Kutrzebovo přestává na vylíčení skutečného právního stavu, ne-seznamujetedy s historií státoprávních snah polského národa, jež se nezdařily. Tak na př. věnována jest jen jedna stránka haličské resoluci z r. 1868 (str. 246). Historie úsilí o uskutečnění této resoluce v díle jeho podána není. O státoprávních požadavcích polských poslanců království polského z r. 1907 (týkajících se autonomie král. polského) nečiní se vůbec zmínka. Neuvádíme to jako výtku. Chceme jen konstatovati, že autor zúmysla o dějinách podobných státoprávních snah, neměly-li výsledku, pomlčuje.

Dílo vyvoláno bylo praktickou potřebou a ve snahách o znovuzřízení polského státu bude neocenitelnou příručkou polských politiků. Je novým dokladem neúporné píle a obdivuhodné výkonnosti autorovy.

K. Kadlec.

Právo německé.

Vojtíšek Václav, O právních rukopisech města Německého Brodu. Zprávy městského musea v Něm. Brodě 1917. Zvl. ot. stran 23.

K řadě svých studií o městských knihách a pramenech městského práva vůbec připojil Vojtíšek nový článek, jednájící tentokráte o třech právních rukopisech města Německého Brodu. V úvodě k vlastní studii jedná autor vůbec o právních rukopisech městských, které jako v Německu i také u nás jsou pro jistou dobu vývoje právních poměrů ve městech charakteristickými zjevy. Jejich hlavním jádrem jsou právní knihy, částečně domácího, částečně cizího původu ať v originále, ať v překladě. Kdežto prameny domácího původu měly ponejvíce platnost primární, cizí knihy měly většinou jen význam subsidiární. Vedle právních knih jsou obsaženy

v právních rukopisech i drobnější prameny nejrozmanitějšího významu a rozsahu. Právní rukopisy svým složením a obsahem, kde vedle sebe obsaženy jsou právní prameny různých skupin městského práva, ukazují, jak již v XV. století jevila se snaha sjednotiti právo a je zjednodušiti tím, že používáno dobrých pramenů i v prvých městských skupinách. Právní rukopisy většinou úzce souvisely s písaři městskými, třebaš nebyly vždy jejich dílem. Celkem právním sborníkům těm nebyla věnována dosud u nás taková pozornost, jaké by významem svým zasluhovaly. Mnohé z nich nejsou ani popsány.

V Německém Brodě mají rukopisy právní tři. Nejstarší z nich vedle drobností obsahuje městské a horní právo jihlavské v německém překladě s několika články švábského zrcadla, a potom zvláštní právní knihu německo-brodskou, základem druhé knihy jsou pražská konšelská práva v českém překladě a český překlad kusého švábského zrcadla i manských jeho knih, v třetí knize konečně obsažena jsou naučení brněnská Hradišti. Vojtíšek hodnotí zároveň všechny tyto opisy právních knih. Ukazuje, že překlad jihlavského práva jest již celkem znám a překlad švábského zrcadla že kryje se celkem se starší recensí překladu tohoto pramenu z doby předhusitské. Za to naučení brněnská jsou tu v jiné recensí, než jakou vydal svého času Tkáč. K tomu budiž podotknuto jen krátce, že také rukopis děčinské knihovny (M. č. 119) obsahuje zvláštní recensí tohoto pramene. Nejdůležitější však jest kniha sentencí německo-brodských asi z let 1415—6 latinským jazykem psaná a bez valné systematiky sestavená, jejíž bližší rozbor autor teprve v příštím pojednání slibuje.

Vojtíškovo pojednání, opatřené také několika reprodukcemi, pěkně rozhojňuje naše vědomosti o právu městském.

Kapras.

Právo slovanské.

Balzer Oswald, Skarbiec i archiwum koronne w dobie przedjagiellońskiej. (Prace Naukowe. Wydawnictwo Towarzystwa dla popierania nauki polskiej. Dział I., tom IV.) We Lwowie 1917. Stran VII a 626.

Předmětem poslední velké monografie proslulého právního historika polského jsou korunovací insignie polské a jejich správa (skarbiec) jakož i spojený s nimi státní archiv.

Spis je rozdělen na čtyři části, k nimž je na konci připojeno několik dodatečných statí a doplňujících přehledů. V části první se pojednává o korunovacích insigniích polských v jich místním spojení s katedrálním pokladem krakovským. Kap. první má nadpis „Nejstarší korunovací insignie polské, od Kazimíra Obnovitele a Boleslava Štědrého v úschově katedrálního pokladu v Krakově.“ Autor vykládá tu nejprve slova pramenů (Monum. Pol. I. 377), vztahujících se na věci uschované v pokladu krakovské katedry a inventované r. 1110: corona aurea, duo corone argenteae pendentis, vexillum auro paratum. Po jeho mínění běží tu o korunovací insignie. V řečeném pokladě uložena byla koruna zlatá, dvě koruny podružné a kopí sv.

Mauricia. Co se týče koruny zlaté, nelze mysliti na korunu Boleslava Chrabrého a Měška II. Jeť současnými zprávami zjištěno, že se koruna ta dostala do Němec, byvši r. 1031 odevzdána císaři Konrádovi II., a nikde není za-
znamenáno, že by byla do Polska vrácena. Poněvadž pak mezi odvezením
koruny té a zmínkou o koruně v inventáři z r. 1110 došlo v Polsku jen k jed-
nomu korunování, totiž Boleslava Štědrého (r. 1076), je nepochybné, že
v krakovském pokladě katedrálním chována byla na počátku 12. stol. jenom
nová koruna, kterou se dal korunovati Boleslav Štědrý. Z korun podružných,
stříbrných, spisovatel považuje jednu za korunu královny, druhou pak za
vedlejší korunu královu, již bylo užíváno při různých příležitostech (mimo
korunování). Zmínku inventáře z r. 1110 o korouhvi zdobené zlatem autor
uvádí v souvislost se zprávou Gallovou o hnězdenském sjezdu z r. 1000,
podle níž Oto III. daroval tehdy Boleslavu Chrabrému hřeb z kříže Kristova
a kopí sv. Mauricia, anebo správněji řečeno imitaci onoho kopí, jež v origi-
nále náleželo králům německým jakožto jeden z jejich vlastních odznaků
korunovacích. (Klenot ten chová se až podnes ve zmíněném krakovském
pokladě.) Kopí užíváno bylo jako žerdi, k níž byl připevňován prapor; proto
se korouhev (vexillum) nazývala kopím.

Tento výklad spisovatelův jest úplně správný. Dodali bychom k němu
se své strany, že jazykozpytci slovanský termín korouhev (chorągiew) uvá-
dění v souvislost s gotským hrugga, což znamená hůl, žerď, tedy totéž co
kopí. Ostatně u Pleteršnika, Slovensko-nemški slovar, lze se dočísti, že slovo
kopjê znamená 1) Lanze, 2) Hochzeitsfahne.

Cenné potvrzení autorových vývodů o insigniích a uložení jich v ka-
tedrálním pokladě krakovském podává historická památka s počátku druhé
polovice 13. stol., t. zv. Větší život sv. Stanislava, sepsaný r. 1260/1. Mluví
o korunovacích insigniích, chovaných in armario Cracoviensis ecclesie, na
dvou místech (Mon. Pol. IV. 365 a 393) a vypočítává vedle koruny a kopí
sv. Mauricia ještě žezlo; domnívá se arci mylně, že by koruna chovaná v ka-
tedrálním pokladě krak. pocházela ještě z doby Boleslava Chrabrého. Nově
činí se tu zmínka o žezle. Podle Balzera nalézal se tento odznak asi rovněž
již před r. 1110 v katedrálním pokladě krakovském a byl snad jen pro ne-
důkladnost inventáře vynechán.

Že by se v pokladě krak. katedry až do druhé pol. 13. stol. vedle uve-
dených korun. insignií byly nalézaly ještě některé jiné, na to nemáme podle
Balzera dostatečných důkazů. Zamítnouti dlužno zvláště mínění, že by tam
byl chován korunovací meč (szczerbiec) Boleslava Chrabrého (str. 21).

Prameny máme tedy dosvědčeno, že od poč. 12. stol. až do druhé pol.
13. stol., tedy po půl druhého sta let (1110—1260), byly korunovací insignie
polské chovány v krak. katedrálním pokladě. Co do jich původu dlužno roze-
znávatí dvě skupiny. Z insignií Boleslava Chrabrého pocházelo jen kopí
sv. Mauricia a hřeb z kříže Kristova (zaražený do kopí); ke královské hod-
nosti Boleslava Štědrého pojila se pozdější skupina odznaků, zlatá koruna
královská, obě stříbrné koruny podružné a žezlo (str. 23).

Vzniká otázka, jak se ony korunovací insignie dostaly do katedrálního
pokladu. Na str. 23 a násl. autor vyvrací mínění Koperovo, že by tam byly

přišly v l. 1101—1110, a že by je byl krak. katedře daroval Vladislav Herman. Naopak, z Většího života sv. Stanislava vyplývá, že krak. katedra nebyla vlastníci korunovacích odznaků, a že tedy vlastnické právo náleželo panovnickému rodu (str. 30). Spojení korunovacího pokladu s předměty kostelními bylo jen vnější, místní, nikoliv organické. Do pokladu katedry krak. uložil jej již Boleslav Štědrý, a to jako součást zvláštního po strance právní i organizační pokladu královského (str. 38). Autor uvádí podobné případy z dějin západoevropských, kde korunovací klenoty chovány byly v pokladě kostelním (str. 39). Důvody takového sloučení obou pokladů byly různé; nejvíce při tom asi rozhodovala větší bezpečnost uložení korun. klenotů v chrámě než jinde.

Spisovatel klade si další otázku, bylo-li spojení obou pokladů vykonáno teprve Boleslavem Štědrým či již dříve, a uvažuje, jaké mohly být osudy starší skupiny korunovacích klenotů, pokud je později nalézáme v pokladě katedrálním, t. j. kopí sv. Mauricia a hřebu z kříže Kristova. Jedna možnost by byla, že ony předměty jako podružnější nebyly r. 1031 odvezeny do Němec. V tom případě byly by zůstaly v Hnězdně až do doby Boleslava Štědrého, který by je byl dal převézt do Krakova a tam s novými korunovacími klenoty uložit v katedrálním pokladě. Zachování jich v Hnězdně až do doby Boleslava Štědrého nedá se však přijmouti z jistých důvodů: Za pohanské reakce r. 1037 a vpádu českého z r. 1038 byla katedra hnězdenská úplně zničena a byla znova zbudována teprve r. 1064. Byly by tedy musely ony insignie býti zachráněny buď již před převratem z r. 1037/8 nebo za něho, a byl by již Kazimír Obnovitel r. 1038 býval v jich držení v Krakově (str. 41—43). Jest však možná ještě jiná kombinace, a tu pokládá Balzer za pravděpodobnější. Kopí sv. Mauricia s hřebem z kříže Kristova v něm tkvícím bylo odvezeno r. 1031 do Němec a r. 1038 vráceno Kazimíru Obnoviteli. Vrácení nejen že nebylo králi německému Konrádovi II. na újmu (bez královské koruny), nýbrž mohlo ukazovati dokonce na lenní závislost Polska na říši německé (str. 44 a násl.). Datum místního spojení obou pokladů, knížecího i katedrálního, spisovatel klade tedy do doby Kazimíra Obnovitele, kdy nemohl ještě existovati zvláštní korunovací poklad (str. 46 a 47).

Až do konečných let 13. stol. — až do r. 1290 — v poměrech týkajících se korunovacích klenotů, jak se utvářily od dob Kazimíra Obnovitele a Boleslava Štědrého, a jak je r. 1260/61 výslovně dosvědčuje zpráva Života sv. Stanislava, nenastaly žádné změny (str. 48).

Ke konci první kapitoly první části své monografie autor klade si otázku, jaká byla podoba koruny uložené tehdy v katedrálním pokladě krak., totiž koruny Boleslava Štědrého, a vyslovuje mínění, že se skládala ze čtyř lilií, měla tedy čtyry výběžky, jak lze souditi podle podoby koruny zachované na sarkofagu Jindřicha IV., usilujícího vložit si na hlavu korunu Boleslavovu (str. 49).

Obsah druhé kapitoly první části spisu jest patrný z tohoto nadpisu: „Koruna Boleslava Štědrého odvezena Přemyslem II. r. 1290 z Krakova

do Velkopolska. Dvojí klenoty korunovací, krakovské a velkopolské, v době od r. 1290—1300. Klenoty velkopolské odvezeny pravděpodobně r. 1300 Václavem II. do Čech.“

Jakou korunou se dal r. 1295 korunovati Přemysl II., obnovuje království polské, korunou Boleslava Štědrého, chovanou v Krakově, či korunou novou? Koruny krakovské nemohl při svém korunování r. 1320 použítí Lokýtek a musel si dát zhotoviti novou. Koruna ta se tedy v l. 1290 až 1320 ztratila (str. 51—52). Podle mínění jedněch badatelův odvezl ji král český Václav II., podle jiných Jindřich III. hlohovský. Pravděpodobnější jest, že ji odvezl Václav. Balzer myslí, že se to stalo brzo po jeho korunování za krále polského na podzim r. 1300 (str. 54). Jaký byl však osud oné koruny v l. 1290—1300? Na dobu tu připadají v Polsku dvě korunování, Přemysla II. a Václava. Bylo při obou aneb aspoň při jednom z nich užito koruny Boleslava Štědrého? Spisovatel dospívá k mínění, že oba řečení králové dali se korunovati korunou Boleslavovou, a že ji již Přemysl II. dal odvézti z Krakova do Velkopolska (str. 56), jinak by byl musel Václav II. dát odvézti do Prahy dvě polské koruny, starou i novou.

Poněvadž Václav vládl nad zemí krakovskou v r. 1295 již bezmála pět let, nemohl Přemysl II. v té době korunu z Krakova odvézti. Mohlo se to státi jedině mezi polovici r. 1290 a počátkem r. 1291, kdy Krakovsko bylo mu poddáno, nejpravděpodobněji asi v polovici září r. 1290 (str. 57 a násl.). Autor dokazuje, že biskup Pavel vydal tehdy Přemyslovi korunu chovanou v krak. katedrálním pokladě (str. 62). Spisovatelovy vývody potvrzuje svědectví Zbraslavské kroniky (FRB IV. 61), podle něhož král Václav vyslal k Přemyslovi poselstvo s dotazem, *qua mente diadema Poloniae, quod ab antiquo fuerat in Cracovia, sibi vendicare presumeret.*

Poněvadž podle známého již v Polsku západního korunovacího řádu (Ordo coronandi z 10. stol.) vyžadovalo se ke korunování vedle koruny ještě žezla, meče, prstenu a hole (baculus, virga), která mohla být nahrazena jablkem, a z věcí těch bylo v krak. katedrálním pokladě jen žezlo, nemohl Přemysl věci ty dát odvézti z Krakova, a musel si pořídit ke korunování řadu nových klenotů (str. 66 a 67). Jen současné (s korunou) odvezení žezla bylo ještě možné, ale ne jisté. Určitě zůstaly v pokladě krak. kopí sv. Mauricia a hřeb z kříže Kristova. Takto tedy, přes to že odvezena byla r. 1290 koruna, zůstala v pokladě krak. nadále starší skupina polských insignií z doby Boleslava Chrabrého (str. 68). Změny v počtu insignií, jaké nastaly r. 1290, nezpůsobily, jak vidno, žádné změny v samém, po několika století trvajícím sloučení obou pokladů (str. 69). Nastala arci jiná novota, povstal nový, druhý již korunovací poklad polský, chovaný bezpochyby v Hnězdně (str. 69). Tento poklad hnězdenský vyvezl Václav II. asi úplně, t. j. dal odvézti všechny korunovací klenoty hnězdenské. Musel Lokýtek r. 1320 pořídit si nejen korunu, nýbrž užiti i nového meče (zděděného), takže těžko lze připustit, že by ostatní korunovací klenoty v Hnězdně byly zůstaly (str. 70). Ačkoli měl Václav II. závažné důvody, aby odvezl celý korunovací poklad hnězdenský, nesáhl na klenoty krakovské pro podřízený jich význam. Korunodružných ani zbytku insignií z dob Boleslava Chrabrého nebylo třeba ke

korunování. Pro svůj podřízený význam byl tedy zachráněn korunní poklad krakovský (str. 73).

V kap. třetí pojednává se o nové skupině korunovacích klenotů Lokýtkových zároveň s částí insignií starších dále uložených v katedrálním pokladě krakovském až do sklonku doby předjagajlovské (str. 74 a násl.).

Po trvalém obnovení království polského od r. 1320 korunovací poklad krakovský, nyní v Polsku již jediný, nabyl někdejšího vynikajícího významu. Přibyla k němu nová, třetí již skupina korunovacích klenotů. Objevují se v něm nové insignie hlavní, především královská koruna, táž, kterou byli korunováni všichni králové polští až do pádu říše polské, pak meč korunovací, pocházející z počátku 13. stol. a j. Co k insigniím těm náleželo, dovidáme se částečně u Janka z Čarnkova, popisujícího korunování Ludvíka uherského (Monum. Pol. II. 644: insignia regalia, utputa coronam, sceptrum, globum et alia ad hec pertinentia). Tradice pokládala je za insignie Boleslava Chrabrého (str. 76).

Kromě dotčených klenotů Lokýtkových nedostaly se do krakovského pokladu po celou další dobu předjagajlovskou už žádné jiné hlavní insignie. Nebyly do něho vráceny zejména klenoty odvezené do Čech. Všechno mluví pro to, že se ještě na konci 30. let 14. stol. nalézaly v Čechách. Zasaňtročil je asi král Jan, který po událostech z let 1335/9 neměl na nich zájmu (str. 84).

Obnovený v l. 1306—1320 korunní poklad polský skládal se tedy jednak z nových insignií královských Lokýtkova a ze zbytku pozůstalých z dřívější doby insignií podružných, jichž se netknuli Přemysl II. ani Václav II. (str. 84). Třeba však dodat, že ke klenotům podružným před koncem doby předjagajlovské nejen mohly přibýti, nýbrž jak se zdá, i přibýly jisté přírůstky (str. 85). Svědčí o tom ceremoniál korunování královny, zachovaný v rukopise kapitulní bibliotéky krakovské z druhé pol. 14. stol. Práví se v něm výslovně, že královně byla kladena na skráň zlatá koruna, zdobená klenoty (str. 85). Takové zlaté koruny poklad krakovský mezi podružnými klenoty v době před Lokýtkem neměl.

Jest otázka, kde korunovací insignie ve 14. stol. byly chovány. Z kroniky Velkopolské, sepsané v l. 1350—1395, jakož i z Jana Čarnkova vysvítá, že se i nadále nalézaly v katedrálním pokladě krakovském (str. 86 a 87). Není tedy správné tvrzení Koperovo, že ony klenoty nebyly po r. 1291 již uloženy v řečeném katedrálním pokladě, a je patrné, že skoro po půl čtvrtá století (totiž od r. 1038) nenastala žádná podstatná změna v zásadní podobě prvotní organizace korunovacího pokladu polského (str. 89).

V kap. čtvrté spisovatel rozbírá otázku domnělého odvezení korunovacích klenotů polských králem Ludvíkem do Uher (str. 90—173). Domněnka tato opírá se o vypravování Dlužošovo. Autor dokazuje přesvědčivě, že běží tu o pouhou kombinaci Dlužošovu, jež nemá oprávnění (str. 91—95). Není ani pravděpodobné, že by polské korunovací klenoty v l. 1370—1412 byly v Uhrách. V tom případě byl by si musel Jagajlo dát zhotoviti novou korunu, a té by vrácená r. 1412 koruna Lokýtkova nemohla již odniti prerogativ vlastního klenotu korunovacího. A zatím vidíme, že pozdější králové polští až do pádu říše polské dávají se korunovati korunou Lokýtkovou

(str. 101). Bylo by také divné, kdyby se Poláci na četných tehdejších sjezdech, konaných za účelem obsazení trůnu, byli nedomáhali vrácení korunovacích klenotů, aneb aspoň si na jich zadržování nestěžovali (str. 103, 104). A dále: Odvezl-li Ludvík ony klenoty do Uher, proč jich nevrátil ke korunování dcery své Jadvigy a později muže jejího Jagajla, a proč se čekalo na vrácení až do r. 1412? (Str. 104.) Zpráva podaná Dluhošem, že r. 1386 bylo třeba dát zhotoviti novou korunu, je velmi pravděpodobná, není však třeba uváděti ji v příčinnou souvislost s odvezením starých insignií. Nastaloť za Jagajla dvojvládí (Jadvigy a Jagajla), a tu bylo třeba jedné nové koruny (str. 106—109).

Spisovatel vykládá dále zprávu německé relace, sepsané r. 1417 o rokováních, jaké vedl Jagajlo s polskými pány za příčinou korunování své třetí ženy Alžběty Pilecké (Granovské). Velkopolané, domáhající se, aby korunování bylo vykonáno v Hnězdně, uváděli, že král má ve svém pokladě pět korun. K tomu druží se autorův výklad terminu coronae homagiales, vyskytujícího se v inventáři z r. 1475 (str. 112, 113 a násl.). Zmíněným termínem rozumějí se koruny podružné; běží tedy o synonymum výrazu coronae pendentis (str. 119). Autor zabývá se dále Dluhošovými kombinacemi a ukazuje na to, že již Caro vystihl jich fantastičnost (str. 129). Ve vypravování Dluhošově shledává však přece jakési jádro. V historii insignií, jak ji podává Dluhoš, hraje jistou roli polský šlechtic Ondřej Rožen. Osobě jeho věnoval spisovatel pozornost (str. 134 a násl.). Všímá si i rodinné tradice Rožnův, zapsané u Paprockého. Ta nás vede do Uher. Dovídáme se z ní mezi jiným o útoku, podniknutém dne 25. července 1386 na královnu uherskou Marii a její matku Alžbětu (spoluregentku) v Ďakově. Obě královny vydaly se na cestu do Slavonie „cum apparatu reginalis dignitatis“, a měly tedy při útoku Ďakovském s sebou královské klenoty. Nebyly to arci klenoty polské, nýbrž uherské (str. 157 a 158). Tyto klenoty zachránil pro královny jeden ze členů rodu Rožnův. Odměnou za to dostalo se Rožnům v Uhrách donačních statků. Skutečná historie týkající se korunovacích klenotův uherských proměnila se v tradici Rožnův ve smyšlenou historii o insigniích polských (str. 161). Vypravování Dluhošovo o ztrátě a novém nabytí polských insignií (1370—1412) dlužno tedy považovati za výmysl (str. 172). Jako ještě za doby korunování Ludvíkova insignie ty byly chovány v pokladě krakovské katedry, tak zůstaly tam ještě později. Ještě v době anjouovské byl polský poklad korunovací i katedrální místně spojen.

V kap. páté (str. 174—196) autor obrací pozornost k jiným cenným předmětům panovníkovým vedle korunovacích klenotů a charakterisuje obě tyto skupiny věcí. Dospívá k závěru, že skupina cenných předmětů, náležejících k panovníkovu pokladu, rozdělena je co do způsobu uložení na dvě části, jedna z nich umístěna je mezi věcmi korunovacího pokladu, druhá mimo něj, především v příbytku samého panovníka (str. 181). O rozdělení tom nerozhoduje vnitřní podstata a povaha všem těm předmětům společná, nýbrž okolnosti ryze nahodilé. Zprávy zachované o skupině cenných předmětů panovníkových nepřipouštějí nijaké pochybnosti o tom, že právní poměry, jimž věci ty podléhaly, proniknuty byly úplně elementy práva sou-

kromého (str. 182). Všeobecně vystupuje tu velmi výrazně zásada osobního, ničím nerušeného vlastnictví panovníkova k oněm věcem (str. 183). Jinak se utvářely naproti tomu poměry co do korunovacích klenotů. Ačkoliv i ony byly původně majetkem knížecím, měnila se časem jejich povaha v té míře, jak se vyvíjel ze starého státu patrimoniálního stát stavovský. Znenáhla vystupuje jejich ráz veřejnoprávní. Koruna stává se dokonce symbolem státní moci (str. 183 a násl.). Právní konstrukce titulů vlastnictví ke korunovacím klenotům dá se na konci doby předjagajlovské pomyslet dvojím způsobem. Je možno především mít za to, že vlastnictví zůstalo sice králi, ale právo jeho disponovati insigniemi podleho důležitým obmezením v zájmu státu, aby zachováno bylo jich určení jako symbolu a reprezentanta státní osobnosti. Poměr takto pojatý blíží se však jiné konstrukci, jež si v dalším vývoji razí čím dále tím více uznání, že totiž vlastnictví náleží státu samému, že korunovací klenoty jsou klenoty státními (str. 191). Tak stává se nám jasným, proč právo disponovati jimi spočívá v rukou činitelů, jimž tehdy náleželo řízení státních věcí, stejně krále jako pánů polských. Nemáme ani jedné historické zprávy, že by se korunovací klenoty — třeba jen prozatím — byly mohly nalézati v soukromé úschově panovníkově. Všechny musely býti uloženy ve státním pokladě a byly podstatnou jeho součástí (str. 192), naproti čemuž jiné cenné věci panovníkovy mohly se nalézati buď v tamní úschově nebo jinde. Insignie byly tedy vlastním zárodkem státního pokladu, hlavním jeho kmenem a jádrem, kolem něhož se kupily jiné předměty, jako nahodilé, často se měnící součásti (str. 193). To, co platí o insigniích hlavních, netýká se klenotů podružných, jež ve státním pokladě zaujímají střední místo mezi hlavními korunovacími klenoty a jinými cennými předměty panovníkovými (str. 196).

V kap. šesté spisovatel zabývá se otázkou t. zv. *skarbu* v době předjagajlovské (str. 197—221). Polemisuje mnoho s Kutrzebou, který o věci té psal v monografii *Urzędy koronne i nadworne*. Vytýká mu, že nepřipadně užívá slov *skarb* a *skarbiec* (str. 198) a nesouhlasí s m'něním jeho, že až do konce 13. stol. nebo snad docela do poč. 14. stol. neměl panovník polský značnějších zásob peněz (str. 202). Skarbem nerozumí se, praví prof. Balzer, pouze peněžné zásoby, nýbrž jest to veškeren majetek (str. 198 a 199), „a zaš *skarbiec*, to: materyalnie, miejsce przechowania pewnych rzeczy wartosciowych, organizacyjnie zaś: instytucya, której funkcya przechowania i zarząd rzeczy przechowanych został zlecony“ (str. 200). Souhlasně s Dop-schem a Bujakem dokazuje spisovatel, že soustava peněžného hospodářství byla nejen u Franků, nýbrž i ve starém Polsku dosti vyvinuta (str. 205 a násl.). Není pochyby, že starý panovník polský měl zásoby peněz. Autor řeší také otázku, kde byly chovány, a dospívá k závěru, že nebyly ukládány na jednom místě s korunovacími klenoty, nýbrž jinde, ať již v komnatách panovníkova hradu či v soukromém příbytku nejvyššího finančního úředníka (str. 212 a 213). Hlavní státní pokladna byla tedy oddělena od skarbcie (str. 214).

Ve stručné kap. sedmé (str. 216—221) prof. Balzer vypočítává, co všechno bylo nejstarším obsahem odděleného korunního pokladu. Pramenem jest mu

inventář z r. 1475. Nalézaly se v něm všechny hlavní korunovací klenoty z konce období piastovského, vedle nich pak nové insignie z doby jagajlovské, zhotovené r. 1386, a konečně množství jiných předmětů cenných.

Druhá část spisu věnována jest korunnému archivu v jeho místním spojení s krakovským kapitulním archivem (str. 225—375). Kap. první má nadpis „Rekonstrukce souboru (materiálu) archivu korunního doby předjagajlovské na základě inventáře z r. 1682“. O souboru tom informují nás inventáře korunního pokladu. Inventarisování archivu korunního je dosti staré. Počátky jeho sahají do konce středověku. Spisovatel probírá všechny inventáře, počínajíc od nejstaršího z r. 1475, který je velmi nedostatečný (str. 226). Teprve v pol. 16. stol. (1551) dochází k prvnímu objemnějšímu inventáři, sepsanému Martinem Kromerem na rozkaz Zikmunda Augusta. Písemnosti v státním archivu uložené rozděleny jsou tu na jisté skupiny (str. 227). Materiál veškeren není však seznámenán. Kromer počínal si při soupise jen eklekticky. Důkladnější jest inventář z r. 1682 (str. 230 a násl.), který zahrnuje regesta 4000—5000 aktů, z nichž přes 3000 připadá na středověk. Tím podáno je tu 4—5krátě tolik materiálu co u Kromera (str. 233). Byť ani zde materiál archivní nebyl úplně zinventarisován, dlužno přece, chceme-li zjistiti množství materiálu korunního archivu polského v době předjagajlovské, vzíti za základ dotčený inventář z r. 1682. Všimati si musíme ovšem jen aktů, jichž vznik nesahá za rok 1386. A ani tu nemají všechny listiny z doby předjagajlovské stejný význam. Rozhodným jest moment, kdy jistý akt byl v archivu uložen. Záleží tedy na tom, dostaly-li se určité listiny do státního archivu hned při vydání, či teprve později. V tomto druhém případě odpadají všechny listiny, jež pocházejí sice z doby před r. 1386, ale v archivu byly uloženy teprve po řečeném roce (str. 234).

Určiv si takto svůj úkol, autor hledí zjistiti, kde se nalézal státní archiv polský, a jaké co do obsahu a původu územní akty mohly v něm býti umístěny. Sama skutečnost, že jej nalézáme v Krakově, a že od trvalého obnovení království r. 1320, a vlastně již od r. 1305/6 Krakov je hlavním městem říše, potvrzuje, že za obou posledních králů Piastů i za Ludvíka a Jadvigy nemohl se státní archiv nalézati jinde než v Krakově (str. 235). V době bez mála dvou století před Lokýtkem, kdy Polsko bylo rozděleno na řadu drobných zemí pod zvláštními knížaty, nedá se mysliti nějaký archiv všeobecné povahy jakožto ústřední pro všechny země polské. V době té lze připustiti jen existenci zvláštních archivů knížecích v každé zemi (str. 235). Pozdější archiv korunní mohl souviseti jen s někdejším archivem knížat krakovsko-sandoměšských, jen tento krakovský archiv mohl býti zárodkem potomního archivu státního (str. 236). Cokoli z materiálu jiných archivů polských v archivu korunním se vyskytuje, dá se mysliti jen jako vnější, mechanický přírůstek, jako pozdější, dodatečné doplnění.

Po těchto úvahách řeší spisovatel svůj úkol. Vylučuje z inventáře z r. 1682 nejen akty pocházející z doby po r. 1386, nýbrž i z doby před r. 1386, pokud se ony akty hned po svém vzniku nemohly do krakovského archivu dostat (str. 238 a násl.). Vodítkem jest mu při každé jednotlivé listině, kdo a komu ji vydal, a jaký jest její obsah. Probrav podle toho listiny tý-

kající se poměrů mezinárodních i listiny vztahující se k zemím domácím, autor dospívá k tomuto číselnému výsledku: listin předjagajlovských, jež se hned dostaly do krakovského archivu, bylo podle inventáře z r. 1682 24, z jiných archivů dostalo se jich tam v téže době jakožto dodatečný materiál 64, celkem tedy napočítal spisovatel 88 listin, jež se nalézaly v korunním archivu polském na sklonku doby předjagajlovské (str. 277). Naproti tomu dostalo se do archivu toho za panování Jagajlova nejméně 441 listin, jež byly tam uloženy hned po jich vydání (str. 279).

V korunním archivu polském byl však ještě jiný materiál, který v inventáři z r. 1682 není uveden. Dochované dodnes sbírky listin obsahují celou řadu památek z doby předjagajlovské, jež v dotčeném inventáři nejsou zahrnuty. Jsou to hlavně tyto dva archivy, jež se podělily o dědictví někdejšího archivu korunního: hlavní archiv varšavský a bibliotéka knížat Czar-torských v Krakově. Částečně přicházejí v úvahu i některé archivy v Rusku, totiž archiv vládnoucího senátu v Petrohradě, císařská bibliotéka v Petrohradě a archiv ministerstva vnějších záležitostí v Moskvě (str. 282 a 283). Materiál tam uložený vydán byl tiskem v četných diplomatářích. Z listin v nich uveřejněných bude lze pokládati za materiál korunního archivu polského z doby předjagajlovské jen ty, jež se zachovaly v originále nebo v úředním opise pocházejícím z doby předjagajlovské. Aby byl obraz úplnější, dlužno hleděti i k publikacím, uveřejněným ještě za doby státu polského, jako je sbírka Łaského, statut Przulského a zvláště diplomatář Dogielův. Na základě tohoto materiálu autor doplňuje ve druhé kapitole druhé části (str. 280—304) svého spisu přehled listin a vůbec kusů korunního archivu polského. Opíraje se mimo to ještě o dvě staré zprávy, zjišťuje, že v archivu tom se nalézal také jeden exemplář kroniky Kadlubkovy (str. 293) a rukopis knihy práva magdeburského (str. 295). Celkem napočítl prof. Balzer vedle listin zjištěných již dříve podle inventáře z r. 1682 ještě 36 kusů, jež se nalézaly v korunním archivu polském v době předjagajlovské (str. 296). Je to počet poměrně velmi malý, a ačkoli dlužno míti za to, že se v korunním archivu polském v době předjagajlovské nalézalo více listin, než se podařilo autorovi zjistiti, nelze přece pochybovati o tom, že doplnění čísla uvedeného Balzerem nemůže býti značné. Celkový obraz podaný spisovatelem sotva by se takovým doplněním podstatně změnil. Chudobu krakovského státního archivu v době před r. 1386 nevysvětlí domněnka, že by se starší archivní materiál byl ztratil na př. požárem; neboť v tom případě bylo by nebezpečí hrozilo i archiváliím kapitulním, ty však zůstaly nedotčeny (str. 299). Nápadné je také, že v archivech jednotlivých polských knížat z doby údělů zachovalo se dosti listin, a přece měly ony úděly naproti Krakovsku význam jen podřízený. A co máme říci o nepoměru mezi rozsahem materiálu korunního archivu polského z doby předjagajlovské a mezi archiváliemi z doby Jagajlovy! Všechny úvahy vedou k tomu, že se do pozdějšího korunního archivu nedostal veškeren materiál předjagajlovský. Autor přichází tak k závěru, že ona část státních archiválií, kterou bychom snad pokládali za ztracenou, jest obsažena v jiné sbírce, a sice v *kapitulním archivu v Krakově* (str. 303 a 304).

Myšlenku tuto spisovatel stopuje v další, třetí kapitole druhé části (str. 305—344) a obrací pozornost k pramennému materiálu obsaženému v diplom. kodexu krakovské katedry (I. sv. a část sv. II.), který mu slouží za podklad dalších vývodů. Všimá si zvláště dvou exemplářů některých listin krakovského kapitulního archivu a dokazuje, že jeden z oněch exemplářů náležel k souboru archivu korunního. Avšak i tam, kde se zachoval pouze jeden exemplář listiny, běží často o listinu, jež stejně mohla být součástí archivu korunního jako kapitulního. Některé listiny pak svým obsahem přímo ukazují, že náležely do archivu korunního. Platí to zvláště o aktu krevské unie z r. 1385 (str. 342).

Kap. čtvrtá má nadpis „Předjagajlovský korunní archiv spojený místně s kapitulním archivem krakovským. Pokyny co do času spojení a kriteria rozdělení archivních souborů při odloučení (osamostatnění) archivu korunního.“ Spisovatel tu dokazuje, že veškeren počet archiválií kapitulního archivu krakovského, který náležel v zásadě do archivu státního — autor napočítal 25 kusů — umístěn byl hned od počátku v archivu krakovské kapituly. Poněvadž pak o existenci knížecího archivu máme zprávu již od polovice 13. stol., vyplývá z toho, že archivy kapitulní a korunní byly spojeny (str. 350). Neběželo jen o společné místo uchovávání archiválií, nýbrž materiál archivní byl i pomíšen (str. 351). Spisovatel srovnává poměry polské se zahraničními a praví, že v Polsku užito bylo vzoru západoevropského. Mohl ukázati i na poměry v sousedním Uhersku, kde t. zv. loca credibilia, ústavy církevní, měla i pro soukromé osoby význam archivů. Spojení korunního a kapitulního archivu krakovského spisovatel přijímá hned od počátku (str. 354 a 355). Sloučení to mohlo trvati až do srpna r. 1385 (akt krevský); osamostatnění archivu korunního nastati mohlo teprve potom (str. 359). I po rozloučení obou archivů část materiálu náležejícího do archivu korunního zůstala v archivu kapitulním. Do odloučeného archivu korunního dostaly se především akty týkající se mezinárodních poměrů Polska (str. 362), z aktů vnitrostátních jen ty, které se vztahovaly na jednotlivé polské země vyjmajíc Malopolsko (str. 364). Materiál malopolský zůstal v archivu kapitulním. Také listy papežské uznány za nedotknutelné vlastnictví kapituly (str. 365). Tím se vysvětluje, že není v korunním archivu polském z doby předjagajlovské listů papežských a ani jednoho státního aktu původu nebo rázu malopolského (str. 369 a 370). Archiválie tohoto druhu dlužno hledati v archivu kapitulním. Ale i po tomto vysvětlení shledáváme, že chybějí v korunním archivu polském i v archivu kapitulním mnohé kusy, jež bychom tam očekávali. Příčinou toho je ztráta mnohých listin.

Třetí část monografie autorovy zabývá se korunním pokladem a archivem v jich organické souvislosti jakožto korunním pokladem v širším slova smyslu (str. 379—426). Skládá se jen ze dvou kapitol. V první ukazuje spisovatel, že již souběžnost vývojových jevů v dějinách korunního pokladu a archivu a také stará terminologie svědčí o jich souvislosti organické. Poklad i archiv korunní byly co do místa uložení spojeny s pokladem a archivem katedry krakovské. Spojení započalo od první chvíle, v níž každá z těch

kolekci povstala. Viděli jsme také, že konečná data trvajícího sloučení souhlasí. Ukázalo se dále, že způsob úschovy věci pokladu i archivu korunního byl stejný; věci ty byly pomíšeny s věcmi pokladu a archivu katedrálního. Ukázalo se rovněž, že mezi osamostatnělé sbírky korunní zařaděna byla značná část památek, jež jako vlastnictví státu nebo panovníkův uloženy byly před tím ve sbírkách katedrálních, a to zase stejně těch, jež náležely k pokladu (insignia), jako těch, jež patřily k archivu. Ukázalo se konečně jak co do pokladu, tak co do archivu korunního, že jistá část věcí zůstala v kolekcích katedry a přešla tím do jejího vlastnictví. Již tato souběžnost zjevů vývojových vede k závěru, že v celém předjagajlovském období vedle místního spojení pokladu a archivu korunního s pokladem a archivem katedrálním existuje mezi samým pokladem a archivem korunním těsná souvislost, a že souvislost ta musí býti svazkem *organickým* (str. 380). Závěr takový vyplývá ostatně z jiné ještě okolnosti, z podstaty a povahy pokladu korunního i korunního archivu. Věci v nich chované mají stejný význam pro stát a panovníka i obyvatelstvo nebo jednotlivé jeho vrstvy. I státní archiválie jsou do jisté míry korunním pokladem. Proto spojení jich s insigniemi nedalo se provésti způsobem pouze mechanickým; jako zásadně stejnorodé musely s nimi splynouti v jednolitý organický celek (str. 381). Archiv korunní je tedy podstatnou součástí pokladu korunního anebo, což je jedno, poklad korunní v širším slova smyslu zahrnuje stejně vlastní poklad (v užším smyslu) jako archiv korunní.

O organickém svazku obou těch součástí svědčí stará terminologie. Slovo thesaurus regni a archivum ducis užívá se ve stejném smyslu. Jednou mohou obě ta slova znamenati korunní poklad v užším smyslu, po druhé zase archiv, po třetí obě dohromady (str. 382 a 383).

O organické jednotě korunního pokladu a archivu svědčí však ještě něco jiného, jejich společná *správa*. A tomu je věnována druhá kapitola třetí části spisu (str. 385—426). Autor tu dokazuje, že v době předjagajlovské byl korunní poklad i archiv spravován nikoli skarbníkem, nýbrž *kancléřem* krakovským, osobou nejvhodnější k tomu, poněvadž to byl jednak úředník knížecí, jednak byl vybírán ze členů kapituly krakovské. Tento úzký svazek mezi kancléřstvím a katedrou krakovskou vysvětluje se tedy přirozeně spojením mezi korunním a katedrálním pokladem krakovským. I zde polemisuje mnoho spisovatel s Kutrzebou a opravuje názory jeho o finančním zřízení staršího polského státu. Píše tu mezi jiným o úřadě skarbníka a podskarbního v jednotlivých polských zemích, o minciích, o kancléřích a podkancléřích a doplňuje i opravuje dosavadní literaturu týkající se těchto věcí.

Čtvrtá část spisu týká se odloučení pokladu a archivu korunního od katedrálních sbírek krakovských (str. 429—475). I tato část má jen dvě kapitoly. V prvé podávají se nejstarší pramenné zprávy o osamostatnělém korunním pokladě a navazují se na to úvahy spisovatelovy o časových hranicích oddělení korunního pokladu a archivu. Z r. 1393 pocházejí dvě zprávy o tom, že thesaurus regalis a necessaria multa domini regis byly uloženy v soukromých příbytcích, a zprávy ty vyskytují se v účtech ko-

runního podskarbího. Spisovatel klade si otázku, kdy korunní poklad byl odnesen z úschovy katedry krakovské, a dospívá k závěru, že v soukromých domech se nalézal již na počátku vlády Jagajlovy. Oddělení obou pokladů a archivů, korunního a katedrálního, nastalo někdy mezi 14. srpnem 1385 (akt krevský) a 11. lednem 1386 (úmluva volkovyjská). Že změna v dosavadním stavu nastala již v této době, o tom svědčí nepoměr mezi počtem kusů korunního archivu z doby předjagajlovské a mezi počtem jich z doby vlády Jagajlovy. Rozdíl ve množství archivního materiálu (88 aktů z doby starší proti 441 aktům z doby Jagajlovy) již sám sebou ukazuje, že věc souvisí s nějakou radikální reformou zařízení nebo správy archivu (str. 436), zvláště pak, když uvážíme, že mezi materiálem z časův Jagajlových je celá nová, početně velmi bohatá skupina aktů týkajících se panovníkovy komory (str. 437.) Reforma souvisela patrně s nejvyšším správcem komory, kterýžto úřad — podskarbovský — zaujímal tehdy Dimitr z Goraje (1377—1390).

V kap. druhé spisovatel vykládá, ve které určitější době osamostatnění korunního pokladu a archivu nastalo, jaké byly toho příčiny, a kdo byl původcem myšlenky oddělení obou dosud spojených pokladů (str. 445 až 475). Pozoruhodno jest, že na samém sklonku doby předjagajlovské objevuje se najednou korunní kancléř, který není členem kapituly krakovské, tak jako kancléři dřívější. Jest to Zaklika z Mydlnik, tehdy probošt sandomeřský, vystupující v hodnosti kancléřské poprvé 28. prosince 1384. Přesto, že kancléřství nebylo tentokráte spojeno se členstvím kapituly krakovské, nemožno osamostatnění korunního pokladu uváděti jako přímé dílo Zaklikovo. Spojení obou pokladův udrželo se ještě po nějaký čas. Správcem odděleného korunního pokladu nebyl však už kancléř, nýbrž poklad ten dostal se do správy podskarbího. Podskarbího Dimitra z Goraje dlužno považovati za původce osamostatnění korunního pokladu. Autor to velmi přesvědčivě dokazuje (str. 467 a násl.). Příčinou změny dosavadního stavu bylo nebezpečí, v jakém se nalézaly od 23. srpna 1385 po několik měsíců korunovací klenoty polské, když Vilém rakouský, zasnoubený již v dětství s Jadvigou, dostal se do Krakova, aby uplatnil své nároky na polský trůn (str. 462 a násl.). Tehdy bylo třeba korunní insignie před ním zachrániti. Stalo se to zásluhou podskarbího Dimitra z Goraje, který vystoupiti mohl jako strážce korunních klenotů tím spíše, že s veřejnoprávní povahou jejich nesrovnávalo se již, aby chovány byly nadále v ruce církevních, zvláště když kancléř nemohl již vykonávati nad nimi dozor. Korunovací klenoty musely býti zachráněny za všech okolností a uloženy býti kdekoli, třeba i v bytě soukromém. Tak se to také stalo, a v soukromé úschově zůstaly asi krátce jen přes rok 1393 (str. 474). Po krátké zatímní úschově v soukromých příbytcích uloženy byly na Vavelu. Korunní podskarbí byl už stálým jich opatrovatelem. Mnoho ke změně správy korunního pokladu přispělo, že kancléřem nebyl tehdy krakovský kapitulár, a že tedy se strany kancléřovy nebylo proti novotě ve správě nijakých závažných překážek. I v této kapitole polemizuje spisovatel mnoho s Kutrzebou. Jinak než on vykládá vznik úřadu podskarbovského (str. 451 a násl.).

Pod nadpisem „Dodatky“ probírá se v kap. první materiál týkající se domnělého odvezení a vrácení korunovacích insignií, v kap. druhé podány jsou dodatečné úvahy o korunách ve stol. 14. a 15. a o korunním pokladu ruském, chovaném po jistý čas v korunním pokladě krakovském, v kap. třetí obsažen je přehled skarbničův a podskarbičů do r. 1386 a doplňky co do kancléřův, ve čtvrté kap. se podává seznam aktů, o nichž se dá zjistiti, že se nalézaly v korunním archivu v době předjagajlovske, v kap. páté podán je synoptický přehled umístění aktův korunního archivu z doby předjagajlovske. Velmi zajímavá je zvláště kap. druhá. Mezi jiným vyslovuje tu spisovatel pravděpodobnou domněnku, že korunovací poklad ruský odvezen byl z úschovy v Krakově za období anjouovské vlády v Polsku (str. 568 a násl.). Ludvík uherský odvezl do Uher z Krakova nikoli korunovací klenoty polské, nýbrž ruské (str. 573). Spisovatel v souvislosti se svým výkladem líčí uherské nároky na haličskou Rus (str. 569 a násl.).

Měli jsme již mnohokrát příležitost ukázat i v tomto časopise na vynikající vlastnosti spisů Balzerových. V monografii poslední jsou zvláště patrné. Autor zvolil si za předmět svého badání předmět neobyčejně obtížný. Bez bystrých postřehů a duchaplných kombinací, opírajících se o hluboké vědomosti historické, byl by úkol svůj nemohl provést způsobem tak zdařilým.

Karel Kadlec.

Kapras Jan, Prawne stawizny Hornjeje a Delnjeje Łužicy. Budyšin, 1916. Stran 102. (Zvláštní otisk z Časopisu Mačicy Serbskeje.)

Velmi sympatickou nám práci vykonali pp. Beno Šořta, Jurij Bruska, Franc Šořta a Józef Nowak, kteří přeložili do lužicko-srbštiny části Právních dějin zemí koruny české prof. Kaprasa, pokud se vztahují na Horní a Dolní Lužici.

Autor byl požádán prof. Mukou, aby svolil k tomu, by překlad příslušných částí uvedeného jeho díla byl přeložen do lužicko-srbšského jazyka a na oslavu stých narozenin vlastence a národního vůdce lužicko-srbšského Jana Arnořta Smoleře v Čas. Mač. Serb. byl uveřejněn. V předmluvě praví spisovatel, že periodisace právních dějin lužických, jak je v práci té provedena, není přiměřena lužickým poměrům, nýbrž je vzata z poměrů Čech jakožto hlavní země České koruny. Úplně to chápeme. Přesto však, že běží o překlad zmíněného českého díla, bylo třeba, aby spisovatel podal pro lužicko-srbšského čtenáře úvodní část vztahující se k zemské správě před příslušností obou Lužic k českému státu.

Práce je rozdělena na dvě části; v první se podávají vlastní ústavní dějiny obou Lužic, v druhé pak přehled právních pramenů.

Pozornosti slavistově neujde, jak obtížno bylo leckde překladatelům najíti příslušné lužicko-srbšské termíny pro cizí právní instituty.

K. Kadlec.

Kapras Jan, Z dějin českého zřizení vojenského. V Praze 1917. Stran 59. (Zvláštní otisk z „Pražské Lidové Revue“.)

Populárním způsobem seznamuje autor čtenářstvo se staročeským vojenským zřízením, a sice v těchto periodách: I. Doba národního zřízení

vojenského do XII. století, II. Doba rytířského zřízení vojenského ve XIII. a XIV. stol., III. Vojenské zřízení husitské v XV. stol., IV. Doba žoldněřského vojska stavovského v XVI. stol., V. Žoldněřské vojsko císařské. Vznik stálého vojska v XVII. a XVIII. stol. Na konci každé kapitoly podán je přehled příslušné literatury.

Knížka je dobrou pomůckou pro každého, kdo se chce rychlým a stručným způsobem informovati o starém českém vojenství. Patrně jen chybou tisku je na str. 11 Helmholt (dvakrát za sebou) místo Helmholt a na str. 21 terrasnice místo tarasnice. K. K.

Schulte Lambert, Die Exemption des Breslauer Bistums. Zeitschrift des Vereines f. Gesch. Schlesiens. Roč. LI. 1917. Str. 1—29.

V posledním ročníku časopisu pro dějiny Slezska zabývá se Schulte otázkou exempce biskupství vřatislavského z moci metropolitě Hnězdenkého, a ukazuje velmi přesvědčivě, že dosavadní názory o tom, které kladou exempci tu již do XV. století, ne-li ještě dříve, neodpovídají skutečným poměrům Krok za krokem sleduje autor dosavadní tvrzení od tak zvaného desátkového privilegia z roku 1262 až do konce XV. století, aby jednotlivé fase v nich objasnil a pravý význam jich podal. Jedno jest jisto, že skutečně jisté faktické odcizení mezi Vřatislaví a Hnězdnem nastalo a to především z politických důvodů, když Slezsko definitivně se ocitlo v rámci českého státu, odcizení to nejlépe jest charakterisováno pokusy připoutati vřatislavskou diecesi k arcibiskupství pražskému, jak se dály za Karla IV. Pozdější ochabnutí styků mezi Vřatislaví a Hnězdnem ve století XV. vysvětluje autor celkovou proměnou v tehdejší ústavě cířkve římské, částečně také odporem proti pòlskému vlivu v kapitule vřatislavské samé. Kapras.

Právo civilní.

Rytíř Randa Antonín, Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém, VI. vydání opravené a rozšířené se zřetelem na nové zákony, zvláště pak na III. částečnou novellu k ob. z. obč. Redakci opatřil advokát Dr. Vojtěch Kasanda. V Praze 1917. Nákladem České Akademie. Str. XX + 340.

Předmluva tohoto 6. vydání slavného Randova spisu připomíná účastenství podepsaného referenta v redakci. Mohlo by mně snad tudíž býti vytýkáno, že píše tyto řádky posuzují jistou měrou i svoji práci vlastní. Než poněvadž výsledky mého spolupůsobení jeví se ve spisu samém jen měrou zcela nepatrnou, domnívám se, že tento referát nelze mně vytýkati.

Obstarati novou redakci Randova spisu svěřenou samým autorem bylo jistě věci obtížnou a choulostivou. Spis byl Randou samým redigován nejposléze r. 1899. Šlo tedy o to, aby byl přizpůsoben soudobým potřebám. Při tom jest uvážiti početnost nových předpisů, překotnost zákonodárství v nejnovějších dobách a jí způsobené obtíže interpretační, jakož i to, že nové předpisy zasahují do starého práva způsobem nejrozmanitějším a to leckdy tak, že i dobrý znalec obč. práva takového zásahu ne-

očekává. Ale s druhé strany, z důvodů, které jsou každému patrná a o kterých tedy není potřeba se šířiti, musilo jíti o to, aby Randův spis zůstal spisem Randovým. Redaktor musil se vyvarovati toho, aby doplňuje spis nesetřel jeho rázu a aby snaha po doplnění díla se nezvrhla ve snahu po jakémkoli jeho zlepšování, třeba sebe lépe míněném, snahu tím nebezpečnější, že autor spisu, rozžehnav se s námi při samém počátku redakčních prací, nebyl by se o změnách mohl vysloviti. Máme-li vše to na zřeteli, nebude pochybné, že je dostatečně opřena thése, která redakční práci nazvala obtížnou a choulostivou.

Práce této zhostil se redaktor způsobem velmi čestným. Veškeru látku prozkoumal co nejsvědomitěji. Co bylo možno vytěžiti z novějších publikací Randových, vytěžil plně. Tam, kde při výkladu novějších předpisů nebylo možno opřiti se o Randu, vetkal výsledky svého studia do staré osnovy tak, že výklady Randovy opírající se o právo téměř přístupné zůstávají každému dobře znatelný. Nebrání tedy nová redakce nikomu, kdo ve snaze opírat se právě o Randu chce přistoupiti k samostatnému rozboru předpisů, které Randovi již nebyly přístupny. Co do merita oněch samostatných výkladů redaktorových, sluší uznati, že jsou předneseny jasně a seriosně a že jsou přesvědčivě motivovány. Naveskrz by arci s nimi referent souhlasiti nemohl. V té příčině připomíná zejména kapitolu o právu sousedském (str. 57 sl.). Odchyly, které tu pozůstávají mezi redaktorem a referentem, lze ostatně seznati srovnáním příslušné partie spisu a referentova článku v Právniku 1916, str. 729 sl. Při tom bylo by ještě připomenouti, že sotva lze spatřovati v § 364a výjimku ze všeobecné zásady, že náhradou škody je povinen ten, kdo škodu zavinil (str. 60). Spíše lze tu spatřovati odchylku od zásady §§ 1294 a 1305, která podmínkou povinnosti k náhradě škody prohlašuje jednání protiprávné. Sr. k tomu moje pojednání v Právniku 1917, str. 705 sl. a nyní *Klang*, Bemerkungen zu den sachenrechtlichen Bestimmungen der Zivilnovellen, str. 44, s jehož formulováním arci taktéž bych se nemohl srovnati.

Opravdové pochybení může referent, opíraje se arci o jediné pročtení spisu, vytknouti jen jediné. Při výkladech o stavení vydržení na str. 150 ušel pozornosti redaktorově § 6 řádu o zbavení svéprávnosti. Randa hledě jednak k § 1494, jednak k nedostatku zvláštních ustanovení jinakých, mohl tvrditi, že šílenost, blbost i marnotratnictví rovnají se, pokud se týká stavení vydržení, nezletilosti. Nyní citovaný § 6 v odst. 1. ustanovil výslovně, že § 1494 platí o osobách, které byly zcela nebo z části zbaveny svéprávnosti pro choromyslnost nebo slabomyslnost, kdežto pak v 2. odst. téhož §u, jenž mluví o osobách částečně zbavených svéprávnosti pro marnotratnictví, pijáctví a navyklé nadužívání nervových jedů, § 1494 již citován není. Bude tedy nyní říci, že pokud se týká stavení vydržení (promlčení) choroba duševní je postavena na roveň nezletilosti, nikoli však marnotratnictví, pijáctví a navyklé nadužívání nervových jedů. Jako však všechna (aspoň materiální) ustanovení řádu o zbavení svéprávnosti (sr. k tomu Právník, 1918, str. 181), zavdává i § 6 podnět k některým pochybnostem. § 1494 mluví o šílených a blbých, pokud nemají zákonného zástupce,

§ 6, odst. 1 ř. o zb. sv. o osobách, které jsou pro choromyslnost nebo slabomyslnost zcela nebo částečně zbaveny svéprávnosti. Grammatický výklad tohoto ustanovení vedl by na to, že při těchto osobách není rozhodno, zdali zákonného zástupce mají čili nic. Ale výklad historický (sr. vládní osnovu č. 536 přílohy k sten. protokolům posl. sněm. XXI. zas. 1911 na str. 33, kdež se připomíná, že proti osobě pro choromyslnost nebo slabomyslnost zcela nebo z části zbavené svéprávnosti staví se promlčení jen tehdy, když nemá zákonného zástupce) i výklad systematický vedou nás na rozhodnutí jiné, t. j. rozhodnutí, že § 1494 vztahuje se přímo na osoby choromyslné svéprávnosti nezbavené, nepřímo pak (působením § 6 cit.) na osoby svéprávnosti pro choromyslnost nebo slabomyslnost (zcela nebo z části) zbavené, které nemají zákonného zástupce. Při tom však bude pochybno, zdali choromyslným ve smyslu § 1494 sluší rozuměti jen osoby jmenované v 1. odst. § 1 ř. o zb. sv. či také osoby jmenované v 2. odst. téhož ř. K.

Klier Dr. Čeněk, Pravidla třetí dílčí novely k ob. zák. obč. důležité pro peněžní ústavy. V Praze 1918. Nákladem svazu českých spořitelů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. (Knihovna Spořitelního Obzoru č. 14). Str. XXII. + 624.

Pod skromným titulem, výše uvedeným podává autor obsáhlý komentář k velké části předpisů práva věcného i obligačního obsažených v třetí částečné novelle. Jen nemnoho předpisů tohoto rázu bylo pominuto, patrně proto, že autor pokládá je pro peněžní ústavy zcela bezvýznamnými. O tom, které předpisy to jsou, dovede zajisté autor opíraje se o svoje zkušenosti získané v čele mohutného peněžního ústavu rozhodnouti nejlépe, ačkoli by se mně zdálo, že na př. předpisy o škodě způsobené stavbou nebo předpisy II. částečné novelly o určení hranic mohly by se pro peněžní ústav státi právě tak významnými jako na př. předpisy o veřejném příslibení. Konec spisu (str. 543 sl.) zabírá velmi účelný rádce peněžních ústavů redigovaný s hlediska jurisprudence kautelární.

Pokud se týká obsahu spisu samého, podotýká referent, že učinil si sám úkolem podrobiti nové předpisy postupně rozboru, čehož některé ukázky již podal v českých časopisech právnických a doufá, že postupem času bude mítí příležitost zaujmouti k jednotlivým partiím Klierova komentáře motivované stanovisko. Na tomto místě budíž připojeno jen několik povšechných slov. Životní povolání autorovo a přední účel spisu vtiskly spisu nepochybně ráz. Výklady o oněch předpisech, které jsou pro peněžní ústavy významny v prvé řadě, jako výklady o §§ech 297a, 364 sl., 431 sl., 451, 481 a zejména pak výklady o § 469 o předpisech příbuzných, o §§ech 1400 sl., a o § 45 sl. nov. III. zabírají, a to i relativně, ve spise mnohem více místa než výklady o předpisech, které pro peněžní ústavy mají význam o mnoho podřízenější, ačkoli i tyto jiné předpisy poskytují hojnost látky velmi zajímavé a četných záhad. Připomínám jen příkladem §§ 860 sl. (veřejné příslibení); 862 sl. (konsens smluvní); 870 sl. (o donucení, lsti a omylu, jež sice ve svém jádru zůstaly nedotčeny, avšak někte-

rými změnami ve stylisaci budí celou řadu otázek velmi pochybných, podobně jako nový § 876); § 878, kdež pojem nemožnosti je stejně pochybný jako byl dříve; § 881 sl., jehož poměr k §§ 1400 sl. vyhledává úvahy velmi pronikavé; §§ 917 sl., jež v důležitých bodech objeví se velmi spornými a p. Než lze konstatovati, že spis sluší pokládati takovým, že z něho dojdou důkladného poučení nejen ti, kterým jest určen v prvé řadě, nýbrž i jiní, kteří mají o právní otázky tam řešené zájem a že nebude při opětném rozboru týchž otázek, zejména pak otázek autorem privilegovaných, nikomu možno vyhnouti se zevrubnému vypořádání s názory Klierovými. K.

Frypés Karel, O právních poměrech dětí, poručenců a opatrovanců. Se zvláštním zřetelem k novellám kobč. zák. a řádu o zbavení svéprávnosti. Praha 1917. Nákladem B. Kočího (B. Kočího právnické a politické příručky sv. II). Str. 152.

Autor učinil si úkolem podati stručný nástin o právech dětí, poručencův a opatrovancův hledíc k novým právním předpisům. Není-li jeho cílem než poskytnouti širším, neprávnickým, kruhům nejdůležitější informace o těchto věcech, pak celkem svého cíle, trvám, dojde. Jeť psána knížka dobře a přehledně a všímá si s dostatečnou úplností předpisů, které se vztahují k osobám, stojícím pod zvláštní ochranou soudů. Podrobné znalosti přítomného stavu právního arci nesjedná. Není také prosta pochybení a to dosti četných. Uvádím zde jen taková, která hledíc k účelu knížky zdají se mně významna. Není předem správné, že domněnka manželského zplození svědčí dětem, které se narodili do tří set dní po prohlášení manželství neplatným. Mýlivý je ve své všeobecnosti passus, že dítě narozené po uplynutí zákonné lhůty bude manželské, bude-li prokázáno, že je zplodil manžel. Bylo-li manželství rozloučeno a dítě se narodí třeba několik let po tom, bude dítě nemanželským, i když bude prokázáno, že je zplodil bývalý manžel. Schází výslovné připomenutí, že ve sporech o oduznání manželského zplození bude žalovaným *vždy* opatrovník zřízený k obhájení manželského zplození. Nelze souhlasiti s tvrzením, že by legitimace per rescriptum principis měla místo jen tehdy, když nemá místa legitimatio ex lege nebo nelze provésti legitimaci per subsequens matrimonium. Není správné, že při adopci jest účastníkům dána úplná volnost určiti příjmení zvolencovo (sr. § 182, 1. věta). Zvláštní zmínky zasloužilo, že adoptant nemá zákonného dědického práva po adoptovaném. Velmi důležitý passus na str. 65 není jasný: Mělo tam býti řečeno, že osoby zbavené svéprávnosti částečně pro choromyslnost nebo slabomyslnost mohou pořizovati jen ústně na soudě (o celém jmění) a vstupovati v manželství se svolením soudu a podpůrce, a že ostatní osoby svéprávnosti z části zbavené mohou sice pořizovati v libovolné formě, ale jen o polovině jmění, mají-li zákonné dědice. Při zmínce o § 267, kde se vykládá, že nejvyšší odměna poručníka mají býti 4000 zl., zapomněl pisatel, že obč. zák. má měnu vídeňskou a že tedy 4000 zl. nerovná se 8000 K, nýbrž jen 3280 K. Nenašel jsem také zmínky o §§ech 1494 sl., jež přece také táhnou se k právnímu postavení osob, o nichž pisatel pojednává. K.

Právo veřejné.

Pantůček Ferdinand Dr., Něco k právu sousedskému novely. Otisk ze „Správního Obzoru“ roč. IX., str. 50, lze dostati v administraci „Správního Obzoru“ Praha III. 16.

Třetí částečná novela k o. obč. zák. obsahuje v §§ 11 a 12 důležité předpisy, týkající se *práva sousedského*. Předpisy ty pronikavě zasahují do sousedských vztahův upravených zákony správními. Dosah tohoto vlivu vylučuje Pantůček klada si tyto tři otázky:

A) Jaká díla a zařízení má § 12 nov. na mysli?

B) V jakém poměru jsou §§ 11 a 12 nov. k obdobným předpisům platných zákonů správních?

C) Jaký vliv má řízení za účelem úředního schválení děl v § 12 nov. naznačených na práva sousedů z §§ 11 a 12 odvozovaná?

P. rozbírá především rozsah pojmu „zařízení horní“ a „zařízení úředně schválené“. Dotyčné rozbory svědčí o veliké znalosti roztržitého pozitivně právního materiálu. Právní účinek uděleného úředního schválení nebo povolení živnostenské provozovny a p. je dle § 12 nov. ten, že vůči immisím, jež by byly způsobeny dílem úředně schváleným a jež by jinak pod § 11 nov. spadaly, soused poškozovaný se více obrany § 11 dovolávati nemůže. P. soudí, že §em 12 nov. nic nebylo změněno na ustanoveních správních zákonů, dle kterých v řízení konsensním vznesené soukromoprávní námitky jest odkázati na pořad práva. „Tento předpis soukromoprávní nikterak se nedotkl a ani dotknouti se nemohl norem práva stavebního, vodního a živnostenského, jež upravují řízení konsensní a určují *obsah a právní účinek* povolení úředního.“ Nutno proto i při platnosti §§ 11 a 12 nov. za to míti, že úřad živnostenský, stavební a vodní *všecky* námitky soukromoprávní sousedem podané, *tedy i námitku z § 11 nov.*, nedocílí-li se mezi stranami dohody, na pořad práva odkázati musí a rovněž nutno za to míti, že vůči námitce takto vyhrazené, *tedy i vůči výhradě § 11 nov.* udělené úřední povolení nižádný praejudic pro právní postavení souseda . . . nezakládá“. To znamená, že vůči němu není *v té příčině* zařízení úředně schváleno, a nemůže proto také, žaluje-li stavebníka pro immise dle § 11, se mu předpis šu 12 nov. námitati“. Nebyla-li tedy během řízení konsensního námitka dle § 11 nov. vznesena a v uděleném povolení stavebním a vodoprávním na pořad práva odkázána, nemůže soused proti dílu pro immise uplatňovati nárok dle § 11, nýbrž jen nárok náhradní dle § 12 nov.

Vykáže-li se majitel díla dle § 11 nov. sousedem žalovaný konsensem, v němž právě *tento* nárok z § 11 nov. *není* na pořad práva odkázán, musí řádný soud žalobu dle § 11 nov. podanou zamítnouti a žalobci přiznati jen nárok náhradní dle § 12 nov.

Zolástě poučné jsou výklady P. o tom, pokud starší (dosavadní) správní zákony slouží téměř snahám jako § 11 a 12 nov. (str. 24 násl.). Naskytuje se otázka, zdali §§ 11 a 12 nov. nezbavily (alespoň ve směrech, kde něco odchýlného nařizují anebo kde samy příslušný poměr upravují) platnosti

zmíněné předpisy starší. Na tuto velmi důležitou otázku odpovídá P. (str. 41) takto: Derogován byl *pouze* § 89 vod. zák. „v dosahu a rozsahu § 12 nov.“. Stav právní je tedy ten, že souseď netoliko může in concreto *voliti*, „kterého z obou konkurujících předpisů použije, nýbrž má možnost *oba* nároky, z nichž nárok o §§ 11 a 12 se opírající je soukromoprávní, kdežto nároky na vzpomenutých předpisech zákonů správních založené charakter veřejnoprávní vykazují, *současně i vedle sebe a po případě i sukcesivně prováděti*.“

V posledním oddíle své práce zkoumá P., jaký vliv mají na §§ 11 a 12 nov. předpisy, které vyslovují *preklusi* soukromých práv při řízení konsensním řádně neuplatněných, pokud se tkne, jaký vliv mají §§ 11 a 12 nov. na další platnost oněch zákonů správních, které se toutž otázkou *obírají* (str. 24 násl). P. uvažuje takto: Zásada *koncentrační* ovládající řízení konsensní (dle ř. stav., živnost. a zák. vodního) znamená, že k neuplatněným námitkám (ať soukromoprávním ať veřejnoprávním) úřad již nepřihlíží. Ale z toho by ještě neplynulo, že by souseď nemohl tyto své námitky uplatňovati před řádnými soudy. „Měla-li by míti prekluse námitek soukromoprávních z řízení konsensního i tento dalekosáhlý *další* účinek a působiti naprostý zánik práva soukromého, včas před úřadem správním neuplatněného, bylo by k tomu zapotřebí ještě dalšího zákonného ustanovení, které by *tento* následek prekluse jasně vyslovovalo.“ P. připouští *úplnou ztrátu* soukromoprávních námitek včas neuplatněných toliko v řízení *stavebním a vodním*, nikoli živnostenskoprávním dle §§ 25 násl. živ. ř. Ve všech těchto *ostatních* případech možno tedy námitky soukromoprávní uplatňovati aspoň před řádnými soudy.

Na tomto právním stavu plynoucím z dosavadních zákonů správních zavádí § 12 nov. *pronikavou změnu*. § 12 nerozeznává mezi jednotlivými řízeními aniž rozlišuje, nastala-li prekluse námitek, nýbrž pro *všechny* případy *stejně* nařizuje, že proti dílům úředně schváleným přísluší souseďu jen nárok náhradní. Ale nárok ten mu přísluší i tehdy, kdyby byl se svými námitkami v řízení konsensním prekludován. „Předpis § 12 chtěl — soudí P. — každému souseďu proti zařízením horním resp. úředně schváleným zařízením jiným poskytnouti zeslabený a majiteli podniku ne tak nebezpečný nárok náhradní.“

Derogační účinky §u 12 nov. nastávají arci jen v dosahu § 11 a 12, tedy jen potud, pokud jde o námitky soukromoprávní založené na tom, že zamýšlené, pokud se týče schválené zařízení (dílo) způsobuje *immisse* dle § 11 nepřijatelné resp. zakázatelné a to dle P. *immisse* nejen nepřímé, nýbrž i *přímé*. —

Práce, jejíž nejstručnější obsah jsem tuto načítal, obírá se otázkou velice složitou a obtížnou. Mohl se na ni v takové plnosti odvážiti jen spisovatel ovládající svrchovaně všecek rozlehlý převzvedný materiál. Otázka, jak upravuje naše *veřejné* právo souseďské vztahy *veřejnoprávní*, byla tu probírána v našem písemnictví vůbec *poprvé* tak zevrubně. Poměr §§ 11 a 12 nov. k sobě navzájem jakož i k předpisům správních zákonů nebyl precisován v III. novele k obč. zák. s patřičnou určitostí. Nacházíme

se opravdu na půdě pochybné. Na konec zvítězí ten názor, který je obratnější a důsledněji formulován a odůvodněn. Názor P. má mnoho pro sebe, některé argumenty přímo strhují a není tak snadno vymaniti se z jejich suggestivní síly. Při doslovu § 11 a 12 nov. nevylučujícím všech pochybností případně rozhodující význam účelu zákona. V tom směru dalo by se ještě leccos říci. Zvláště nejsem zcela přesvědčen o nutnosti závěru stran dosavadní prekluse námitek soukromoprávních a § 12 nov. Snad se nahodí příležitost k otázce se vrátiti. Na každý způsob vykoná P. monografie praxi výborné služby.

Příjemný dojem práce byl by zvýšen ryzejší češtinou.

Hoetzel.

Dubanowicz Edward, Zmiana konstytucyj krajowej (koniec rokowań i tekst nowych ustaw). We Lwowie 1914. Stran 141.

R. 1914, krátce před vypuknutím války reformováno bylo částečně po jedenáctiletých úsilovných pokusech zemské zřízení haličské a zemský volební řád. Osnovám nových zákonů dostalo se panovníkovy sankce, přes to však účinnost zákonů těch za příčinou vypuklé války odložena.

Poslední fází reformy zabývá se nadepsaná práce Dubanoviczova, v níž se zároveň podává tekst nových zákonů. Spisovatel líčí stadium vyjednávání stran před posledním sněmovním zasedáním i za něho ve druhé polovině r. 1913 a na počátku r. 1914. Na novém sněmě, vyhlém z voleb vykonaných koncem června a počátkem července 1913, připadlo ze všech 161 mandátů Polákům 126 a Rusínům 35. Ze stran polských získaly ty strany, jež vystoupily opozičně proti návrhu reformy z března r. 1913, o několik mandátů více, než měly ve sněmě rozpuštěném. Nabyly tím většiny mezi polskými členy sněmu. Rusíni získali 10 nových mandátů, dříve polských; všechny jejich mandáty až na jednoho rusofila případly straně ukrajinské.

Po krátkém přerušení v měsících letních r. 1913 započala ve všech stranách sněmu intenzivní práce. S novými projekty reformy vystoupily na počátku podzimu r. 1913 dva sněmovní kluby, klub středu a klub demokraticko-národní. Projekt klubu posléze uvedeného obsahoval řadu nových a úplně originálních návrhů. Spisovatel seznamuje s projekty obou řečených klubů. Maršálkovi zemskému nepodařilo se sice uvésti v soulad rozbíhající se požadavky stran, přece však došlo k dohodě dvou klubů, a sice klubu středu a klubu autonomistů o zásadních požadavcích reformy, vyjádřených v projektu klubu středu. Dále pokročila věc reformy na konci října 1913 na konferenci, které se vedle uvedených dvou klubův účastnil ještě svaz národně-lidový (poslanci strany demokraticko-národní a křesťansko-lidové). S druhé strany předložil místopředseda dne 5. listopadu 1913 reprezentantům tří zmíněných skupin náčrtek projektu, který měl býti podán sněmu ve formě vládní předlohy.

Vládní předloha byla v měsíci listopadu předmětem jednání všech tří uvedených klubů polských a také ukrajinského Národního komitétu jakož i parlamentní komise sněmovního klubu ukrajinského. Ukrajinci vinili

polské strany z rozbití volební reformy a prohlásili se za zproštěny všech závazků, přijatých jimi v původním kompromisním projektu.

Vyjednávání přeloženo do Vídně za přítomnosti min. předsedy hr. Stürgkha, ministra haličského Długosze a obou šéfů zemské vlády. Po vídeňských poradách svolán byl na den 5. prosince 1913 haličský sněm. Místodržitel vyložil stanovisko vlády v otázce reformy. Ukazoval na to, že zásady vládní předlohy opírají se o dosažené dorozumění obou národností haličských, s jichž zástupci vláda dlouho jednala. Základem jí byly výsledky dvouletých pracných úrad a usnesení permanentní sněmovní komise pro volební reformu, kterážto komise následkem rozpuštění sněmu v květnu r. 1913 přestala existovati. Sněm haličský má býti nadále založen na zastoupení zájmů jako sněm dosavadní, ale zastoupení na něm mají vedle toho dojíti i ti, kteří dosud byli vyloučeni, poněvadž nemají majetku. Tím vstupuje organizace zemského zastupitelstva v Haliči podobně jako v jiných zemích na pole demokratisace ústavy. Reforma volebního řádu sněmovního jest kombinací konservativní zásady zastoupení zájmů s demokratickou zásadou všeobecného volebního práva. Jako novota navrženo ve vládní předloze — vedle dřívějších kurií — všeobecné právo hlasování v t. zv. všeobecné kurii měst a v kurii obcí venkovských, dále kurie středního majetku pozemkového s roční daní nad 100 korun (stranami byla tato kurie později zamítnuta) a konečně kurie živcnstenských sdružení města Lvova a Krakova. Volby navrženy všeobecné, přímé a tajné. V kurii venkovských obcí užito plurality hlasů. Ženám přiznáno aktivní volební právo v prvních třech kuriích, totiž v kurii velkých statků, v kurii statků středních a v censové kurii měst. Sněm měl míti 227, pokud se týče 228 členů, z těch 215 volených a 12, pokud se týče 13 virilistů (v brzké době má přibýti 1 virilista, totiž rektor rusínské university). Rusínům přiznáno 27·2% všech mandátů. — V kurii většího majetku pozemkového, ve dvou okresích censové kurie měst a v kurii obchodních a živnostenských komor navrženo, aby každý volič volil tolik poslanců, kolik jich připadá na jeho volební okres. V několika dvoumandátových okresích censové kurie měst navržena volba podle poměrného zastoupení. Mandáty rusínské v kurii většího i středního majetku pozemkového, dále v kuriích censové i povšechně měst zabezpečeny vyloučením rusínských voličů na základě posledního sčítání lidu a zařazením jich do zvláštních jednomandátových okresů volebních. V kurii venkovských obcí a ostatku měst a městeček, jimž přiznáno 99 mandátů a z těch 45 rusínských, navržena volba na základě všeobecného hlasování s prostou pluralitou hlasů (totiž s novým hlasem, ale jen jedním) z důvodu placených daní. — Počet poslanců vyšších ze všeobecného hlasování činiti měl 111, počet poslanců volených censovými kuriemi pak 104.

Vládní předloha přidělena byla ihned komisi volební reformy, jež ve dnech 6.—9. prosince provedla o ní speciální debatu. K pojednání o sporných otázkách zvoleny dva subkomitety, politický a subkomitét volební geometrie. Ustanovení nesporná přijata podle vládní předlohy. Subkomitét politický prohlásil se pro zrušení kurie středního majetku po-

zemkového. V druhé sporné otázce o složení zemského výboru nedošlo se k jednotě. Věc vrátila se do sněmovních klubů. Klub ukrajinský prohlásil, že Rusíni pokládají uskutečnění volební reformy za možné jen za jistých uvedených jím podmínek. Společná porada předsednictev klubů polských a ukrajinských konaná dne 17. prosince nevedla k cíli pro odpor klubu ukrajinského.

Jednání další navázáno teprve po uplynutí několika neděl v měsíci lednu 1914 v situaci zostřené jednak obstrukcí ukrajinského klubu na říšské radě ve Vídni a dalekosáhlými usneseními učiněnými o vánočních svátcích na výročním shromáždění Národního komitétu ukrajinského, jednak novinářskými odhaleními o politickém dorozumění mezi ukrajinským Národním komitétem a hlavním výborem berlínského Ostmarkenvereinu. Opětovné námahy místopředsedy a min. předsedy hr. Stürgkha nejen ve Vídni, nýbrž i za jeho pobytu ve Lvově ve dnech 3. a 4. ledna 1914 rozbily se o neslučitelná stanoviska obou stran.

Prostřednictvím metropolitů Šeptyckého došlo konečně ke sblížení obou táborů. Mírnější požadavky rusínské, jím přednesené, byly na druhém shromáždění předsednictev klubů dne 28. ledna 1914 oficiálně podporovány osvědčením ukrajinského klubu, že přijímá na důkaz své nejdále jdoucí ústupnosti prostředkující proposice metropolitovy s jistými výhradami. Jedna z nich byla ta, že strana polská ve sněmě i na říšské radě projeví souhlas s co nejrychlejší zřízením ukrajinské university. Presidia polských klubů ve zvláštní deklaraci učinila Rusínům ústupky, a tak se zdálo, že otázka reformy je skoncována. Než ještě jednou došlo k novým sporům mezi polskou a rusínskou stranou. Ale i nové nebezpečí bylo zažehnáno, strany se dorozuměly. Dne 10. února 1914 konány o zprávě obou subkomitétů porady v plné komisi volební reformy, a na 14. února položeno sedění sněmu. Téhož dne byla reforma sněmem přijata.

Sněm haličský skládati se bude nyní (§ 3 zem. zřízení) z těchto členů: 1. z dvanácti virilistů (a až bude zřízena universita rusínská, ze třinácti), tak jako dosud; jsou to: arcibiskupové římsko-katolický, řecko-katolický a arménsko-katolický ve Lvově, kníže biskup římsko-katolický v Krakově, 2 biskupové v Přemyšlu (římsko- a řecko-katolický), biskup římsko-katolický v Tarnově a řecko-katolický v Stanislavově, president krakovské akademie, rektori universit a polytechniky ve Lvově, 2. ze 215 volených poslanců, a to: a) ze 45 poslanců za velkostatky, volených osobami oprávněnými k volbě na základě placení reálních daní ve výši uvedené v § 1 vol. řádu, b) ze 46 poslanců cenové kurie měst a městeček vyjmenovaných v tabulkovém dodatku k volebnímu řádu; voliti zde možno na základě kvalifikace osobní i daňové (§ 2 vol. řádu), c) ze 12 poslanců všeobecné kurie týchž měst a městeček, d) z 5 poslanců kurie obchodních a živnostenských komor, e) ze 2 poslanců živnostenských sdružení města Lvova a Krakova, organisovaných podle zákona z 5. února 1907, f) ze 105 poslanců z kurie obcí venkovských a ostatních měst a městeček, volených na základě všeobecného práva hlasovacího s prostou pluralitou hlasův u těch osob, jež mají volební právo na základě kvalifikace osobní a daňové. Na Rusíny

připadá v novém sněmě celkem 61 členů sněmu; kromě 3 virilistů jest to 58 poslanců, a to 1 za velké statky, 6 v censové kurii měst, 3 ve všeobecné kurii městské a 48 v kurii venkovských obcí. K některým okresům městským připojeny jsou určité vesnice, a to buď pro jejich městský ráz, nebo z důvodů národnostních. Ve většině volebních okresů censové kurie měst volí se po jednom poslanci; pouze na Lvov připadá jich 8, na Krakov 6 a v pěti okresích po dvou. Mezi těmito 5 okresy je však rozdíl ve způsobu voleb. Ve dvou okresích (přemyšlském a kolomyjském) volí totiž každý volič oba poslance. Naproti tomu ve třech okresích volí každý volič jen jednoho poslance, byt na okres ten připadali dva poslanci. Zvoleni jsou tu (§ 43 vol. řádu) ti dva kandidáti, kteří obdrželi relativně nejvíce hlasů, mají dohromady více než 70%, a každý z nich více než 30% všech odevzdaných hlasů. Kdyby dva kandidáti neobdrželi onoho počtu hlasů, dlužno přikročiti k užší volbě. Jediné město Tarnov rozděleno jest na dva okresy, z nichž každý volí jednoho poslance. Obyvatelstvo rusínské v městech východní Haliče vyloučeno je v kurii censové na základě národnostního katastru ve zvláštní okresy jednomandátové; všech jest 6. Také ve všeobecné kurii měst vyloučeno jest rusínské obyvatelstvo východní Haliče z ostatního (polského) obyvatelstva na základě katastru ve zvláštní volební okresy (3 proti 9 okresům polským). Právo hlasovati mají v této všeobecné kurii — a také v kurii venkovských obcí — všichni zletilí státní občané rakouští — muži —, mají-li ve volební obci sídlo aspoň po jeden rok v den vypsání volby. I v kurii venkovských obcí jsou některé okresy — 14 — dvoumandátové. Tam jest vyhraženo národnostním menšinám po jednom mandátě tím způsobem, že každý volič volí jen jednoho poslance, a že za zvolené pokládají se ti dva kandidáti, kteří obdrží více než 30% hlasů, mají-li oba dohromady nad 70% hlasů. Jiné volební okresy jsou v kurii venkovských obcí vesměs jednomandátové. Voliči rusínští jsou vyloučeni z okresů skoro úplně polských, a voliči polští zase z okresů převážně rusínských.

Jak viděti, je volební právo do zemského sněmu haličského reformováno způsobem velmi komplikovaným.

Zemský výbor skládá se pod předsednictvím zemského maršálka a 8 členů; jednoho z nich volí poslanci velkostatkářští, jednoho poslanci z kurie censové i všeobecné měst i obchodních a živnostenských komor z kurie živnostenských sdružení, jednoho poslanci venkovských obcí národnosti polské, jednoho poslanci téže kurie národnosti rusínské; 3 členy volí všichni poslanci polští společně s virilisty polskými, jednoho všichni poslanci rusínští s virilisty národnosti rusínské. *Karel Kadlec.*